№ 106 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 19 ՄԱՅԻՍԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 19 ՄԱՅԻՍԻ № 106

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆօն № 253

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 7 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրօպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցեն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամականիշով)։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Թիֆլիսի Քաղաքային Ուպրավան

սրանով տեղեկացնում է անշարժ կայքերի տէրերին, որ ներկայ մայիսի 21-ից Գնահատող Գործադիր Մասնաժողովը կը ձեռնարկէ քաղաքային կայքերի գնահատման գործողութեանը։ Գնահատումը կը սկսվի 12-րդ քաղաքամասից, ուր և կուղարկվեն բոլոր գնահատող խմբերը։

Գնահատող խմբերին զանազան շրջանների բաժանելու մասին կը յայտարարվի առանձին։ (ա. օ.) առ. 574. 2—1

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
Ուրբաթ, մայիսի 21-ին
ՀԱՅ ԲԵՄԻ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐԸ
կը ներկայացնեն
Ս. ԹԱՌԱՅԵԱՆԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ
Պիէս 5 գործողութեամբ
Մասնակցում են.—տ. տ. Գուլազեան, Զաբէլ, Յասմիկ, օր. օր. Աստղիկ, Մարգարիտ, պ. պ. Ալիխանեան, Արարատեան, Ահարոնեան, Դաւիթ-Խան, Թարախչեան, Թորոսեան, Հայկազեան, Միրզոյեան, Յովհաննիսեան, Զիլինգարեան և ուրիշները։
Սկիզբն է ճիշդ $8^1/_2$ ժամին երեկոյեան։
Տեղերի գները 10 կ.-ից մինչև 2 ռուբլի։
Ռեժիսսեր՝ ՍԵՒՌՈՒՄԵԱՆ
(չ. ու.) առ. 575. 2—1

Հինգշաբթի, մայիսի 20-ին
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿ. ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ
կայանալու է
ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏ. ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ
Քննարկման առարկաներ.
1) Ղազախի գաւառի գիւղատնտ. կարիքները— զեկուցում Ա. ԱԹԱՆԱՍԵԱՆԻ
2) Կաթնատնտեսութիւնը Լոռու շրջանում— զեկուցում ԵՐԻՑԵԱՆԻ
3) Կաթնատնտ. շրջագայութիւն Նոր-Բայազէտի գաւառում—Լ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
4) Ընթացիկ խնդիրներ։
Կարող են ներկայ լինել կողմնակի անձինք։
Սկիզբը ժամը $7^1/_2$-ին երեկոյեան։
(ա. օ.) առ. 567. 2—1

Բ. Հ. Կ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԱՆԴԱՅԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ համար հարկաւոր է
ՄԻ ԲԺԻՇԿ
ամսական մինչև 200 ռուբլի ռոճիկով, բնակարան և վառելիք։ Դիմել՝ Баку. К-ра Бакинскаго Армянскаго Культурнаго Союза.
(չ. ե.) առ. 572. 2—1

ԲԺԻՇԿ
Զ. Ա. ԹԱՌՈՒՄԵԱՆՑ
Մայիսի 1-ից ընդունում է հիւանդներ
ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՅՈՒՄ։
Ամարանոց ուսուցիչ Մ. Աւետիսեանցի։
(չ.ու.կ.) (առ.) 484. 10—8

ԿԱՆՈՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Մենք հաղորդել էինք, որ մի յատուկ պատգամաւորութիւն ուղևորվել է Էջմիածին ներկայացնելու Վեհափառ Կաթողիկոսին Մայր-Տաճարի վերանորոգութեան և առհասարակ Էջմիածնի շրջանում շինութիւն կառուցանելու մասին իր խորհրդածութիւնները և առաջարկը։

Վեհափառը, ինչպէս տեղեկացնում են մեզ, մեծ ուշադրութեամբ ծանօթացել է պատգամաւորութեան զեկուցման և բացատրութիւնների հետ և հաւանութիւն է տուել հիմնական այն կէտին, որ էջմիածնական շինութիւններ կառուցանելու գործը պէտք է դնել կանոնաւոր հիմքերի վրա և յատակագծները մշակել մասնագէտների ձեռքով մրցութեան եղանակով։

Նկարիչներից և ճարտարապետներից բաղկացած այն մասնաժողովը, որի անունից գնացել էր պատգամաւորութիւն Վեհափառի մօտ, պատրաստակամութիւն է յայտնում վերցնել իր վրա էջմիածնական շինութիւնների վերահսկողութեան պարտաւորութիւնը և ծանրութիւնը, որպէսզի առ միշտ վերջ դրած լինի այն սխալ քայլերին, որոնք կատարվել են անցեալում էջմիածնական շինութիւնների վերաբերութեամբ։

Վեհափառի ցանկութեամբ շուտով կը հրատարակվեն մրցութեան պայմանները Մայր Տաճարի վերանորոգութեան յատակագիծ պատրաստելու համար և ուրեմն ամեն մի մասնագէտ հնարաւորութիւն կունենայ հանդէս գալ իր նախագծով և այդպիսով նիւթ մատակարարել ընտրութեան համար բազմաթիւ առաջարկներից։

Այն օրից, երբ օրէնք կը դառնայ շինութիւնների վերաբերութեամբ մասնագէտների հեղինակաւոր ղեկավարութիւնը, ամեն մարդ կարող է հանգիստ լինել, որ էջմիածնական շինութիւնները կը կատարվեն կանոնաւոր կերպով։

Եւ անշուշտ՝ Էջմիածնի օրինակը խթան կը հանդիսանայ նոյն տեսակ վերաբերմունքի դէպի հասարակական շինութիւնները նաև ուրիշ շրջաններում։

Եւ նուիրատուները հաւատացած կը լինեն, որ նրանց տուած գումարներով կը կառուցվեն նպատակայարմար և գեղեցիկ շինութիւններ։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վիեննա, 17 մայիսի

«Կոր. Բիւրօյին» հաղորդում են Սէրաեվից. «Կայսրը մինիստր-նախագահների և շքախմբի ուղեկցութեամբ եկաւ ցերեկ. ժամը 3-ին։ Բօսնիայում ամբողջ ճանապարհին ազգաբնակութիւնը ցոյց էր տուել սրտագին ընդունելութիւն։ Կայարաններում միտպետին ողջունել են քաղաքապետները, յայտնելով հպատակութեան զգացմունքներ։ Սէրաեվում ընդունելութիւնը չափազանց բուռն է և սրտանց։ Կայսրի գնացքի մեկնելուն սպասում էին զանազան դաւանանքի հոգևորականութեան ներկայացուցիչները, զինուորական և քաղաքացիական իշխանութիւնները, հասարակական կազմակերպութիւնները։ Կայսրին ողջունեցին աննկարագրելի խանդավառութեամբ։ Ողջոյններից յետոյ կայսրը, ուղեկցութեամբ հանդիսաւոր կորտէժի, կառքով դիմեց հոյակապ զարդարված փողոցներով, ուր շարքերով կանգնած էին զօրքերը և բազմաթիւ ժողովուրդ։ Ամանց կուսակցութեան և կրօնի խտրութեան ամենքը բուռն բացագանչութիւններով էին ընդունում կայսրին»։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 17 մայիսի

1908 թւին Պրագայի սլաւօնական համաժողովը գնացած ռուս պատուիրակների նիստը կայացաւ։ Խորհրդակցութիւնը պարզեց համաժողովին վերաբերեալ հարցը Սօֆիայում։ Ռուսաստանից և սահմանակից Ռուսից համաժողովին ներկայ կը լինեն 80 մարդ։ (Հ. Գ.)

Հելսինգֆորս, 17 մայիսի

Ցերեկվայ մէկ ժամին կայացաւ հերթական սէյմի փակումը։ Տալման Սվինխուվուդը, դիմելով գեներալ-նահանգապետին, որը տեղ էր բռնել իր շքախմբով գահի աստիճանի վրա պալատական դահլիճում, արտասանեց ֆիննական լեզւով. «Սէյմի անունից յայտնում եմ հաւատարիմ հպատակութեան բարձր յարգանք և բարեմաղթութիւններ Նորին Կայսերական Մեծութեանը և Մեծ Իշխանին»։ Տալմանի ճառը կարդաց թարգմանիչը ռուսերէն լեզւով։ Գեներալ-լէյտենանտ Զէյնը Բարձրագոյն անունից սէյմը փակված յայտարարեց և հանդիսաւոր կարգով, սէնատի առաջնորդութեամբ, շքախմբի ուղեկցութեամբ հեռացաւ դահլիճից։ (Հ. Գ.)

Բրիւսէլ, 17 մայիսի

Սրբազան զոյգը ճանապարհ ընկաւ Բերլին։ (Հ. Գ.)

Պոտսդամ, 17 մայիսի

Բելգիական թագաւորական զոյգը եկաւ և ընդունվեց գահաժառանգից և թագուհուց։ (Հ. Գ.)

Բերլին, 17 մայիսի

Ճաշկերոյթ կայացաւ խաչական դեսպանի մօտ ի պատիւ Սան-Ջուլիանոյի։ Ներկայ էին կայսրուհին, թագաժառանգ պրինցը իր ամուսնու հետ, Բէտման-Հոլվեգ և ֆօն-Շէն իրանց ամուսիններով։ (Հ. Գ.)

Նիւ-Եօրկ, 17 մայիսի

Աւիատոր Կուրտիս ստացաւ «Նիւ-Եօրկ-Ուօրլդ» 10,000 դոլլար արժէքով պրիզը։ Կուրտիս բարձրացաւ աւուօտեան 7 ժամին Օլբէնիում (Նիւ-Եօրկ շտատը), իջաւ 10 ժամ 40 րոպէին Մանգատանայլէնդում, վերանորոգեց կէրօսինի պաշարը, նորից բարձրացաւ 11 ժամ 35 րոպէին և թռաւ դէպի Գովէրնորայլէնդ։ (Հ. Գ.)

Բերլին, 17 մայիսի

Ստատս-սեկրէտար ֆօն-Շէնի մօտ կայացաւ նախաճաշ ի պատիւ Սան-Ջուլիանոյի։ (Հ. Գ.)

Բլիւֆիլդս (Նիկարագուա), 17 մայիսի

Կառավարչական զօրքերը գեներալ Լարի հրամանատարութեան ներքոյ գրոհ տուին Էստրադաս գիրքի վրա։ Զօրքերը յետ մղվեցին և կորցրին 250 մարդ։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ.—Աշխատաւոր խմբակը Դումայի նախագահի անունով ներկայացրած յայտարարութեամբ խնդրում է այս նստաշրջանում հերթից հանել ֆինլանդական օրինագիծը և օրակարգում մտցնել ընդհանուր ուսման, մահվան պատժի վերացման և բացառիկ դրութիւնների օրինագծերը, որոնց մէջ շահագրգռված են միլիոնաւոր ռուսներ։

Հոկտեմբերեանները վճռեցին շարունակել արեւմտեան վեց նահանգներում զէմստվօ մտցնելու օրինագծի քննութիւնը։ («Б.»)

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պոլիս, 17 մայիսի

Ծովային մինիստր Խալիլ փաշան հրաժարական տուեց, հիւանդ լինելու պատճառաբանութեամբ։ Քաղաքական շրջաններում հրաժարականը վերագրում են անգլիական ինստրուկտոր Վիլիամսի հետ տարաձայնութիւն ունենալուն։ (Հ. Գ.)

Ուսկիւբ.—Ալբանացիներին խմբերով կախում են։ («Б.»)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Թէհրան, 17 մայիսի

Սիփէհդարը պնդեց, որ յատուկ յանձնաժողով կազմվի մամուլի հարցի վերաբերութեամբ։

Մէջլիսը հաստատեց ներքին հինգ միլիոն թումանի փոխառութեան նախագիծը։ Փոխառութեան վկայականներ ձեռք բերելու իրաւունքը տարածվում է և օտար հպատակների վրա։

Գիշերով երեք ֆէդայիներ սպանեցին իր տան մէջ Էմին-ուլ-Միւլքին, նախկին շահի պալատի վերջին մինիստրի որդուն։ (Հ. Գ.)

Թաւրիզ, 17 մայիսի

Խաղաղութեամբ հարթված է ռուսաց ընդհանուր հիւպատոսարանի աւագ միրզայի՝ տեղական գրագրի տան մօտ եղած հրացանաձգութեան դէպքը, իշխանութիւնների կողմից կատարած քննութիւնից յետոյ։

Ռուսիկանութեան և թիւրքահպատակների միջև Սուուջ-Բուլաղում տեղի ունեցաւ զինված ընդհարումն։ Մի թիւրքահպատակ սպանված է, միւսը ծանր կերպով վիրաւորված։ Ընդհարումն առաջ եկաւ այն բանից, որ վերջերս պարսկական իշխանութիւնների մօտ ձգտումն էր նկատվում կամայականօրէն կալանաւորել օտարահպատակներին կամ այն անձանց, որոնք գտնվում են օտար պետութիւնների հովանաւորութեան տակ Սուուջ-Բուլաղում։ Ռուսիկները կրակում էին և թիւրքական հիւպատոսական գործակալի վրա, վնաս չը պատճառելով։ (Հ. Գ.)

Լօնդօն.—Վիլհէլմ կայսրը Գէորգ թագաւորի հետ խօսակցելիս մատնանշեց, որ Գերմանիան Պարսկաստանում ունի միայն տնտեսական շահեր։ («Б.»)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Կ. Պոլիս, 10 մայիս

Կրետական լուրերու տաքութիւնը, որ սկսած է շրջաբերուիլ Թիւրքիոյ այլ և այլ կողմերը, մէկ կողմէ պատճառ տուած է ժողովրդային միտինգներու գումարումին, նոր ճառերու, նոր հայրենասիրական ցոյցերու, և միւս կողմէ Ալբանիայէն, նոյնիսկ ապստամբութեան ամենաջերմ կեդրոններէն, կը բերէ լուրեր, թէ ապստամբութիւնը երբեք արգելք չէ, որ Ալբանիան մոռնայ իր պարտականութիւնը դէպի ընդհանուր հայրենիքի ստիպողական պահանջները։ Եւ անա դժգոհութեան աղաղակներ կը բարձրանան այն բուռն ձնշումի մէջ, որ գործ կը դրուի կրետացի խլամ պատգամաւորներուն դէմ՝ Աթէնքի թագաւորին անունով երդում ընելու։ Յայտնապէս կը յայտարարեն եկած հեռագիրները, թէ ներքին շարժումներէն թշնամին պէտք չէ աւիթ գտնէ օգուտ քաղելու, ինքզինքը ազատ կարծելով իր շարժումներուն մէջ։

Ինչպէս կը տեսնենք, այդ մտածումը, որ կրետական հարցին հետ սկսած է մուտ գտնել ապստամբական կեդրոններու մէջ, մեղմացուցած է բուռն ապստամբական շարժիչ ուժը, և Մահմուդ փաշա դիւրութեամբ կը մտնէ քաղաքէ քաղաք։ Քանի մը բաղխումներ ալ, որոնք իրենց ազդեցութիւնը առաջ պիտի բերէին կռուի վայրերուն մէջ, հնազանդութեան լուրեր կը հասցնեն։ Լեռներու ամրութեանց վրայ խռնած ուժերը, ստիպուած օրական անհրաժեշտ պէտքերէն, սկսած են տեղի տալ և գալ խոնարհիլ կանոնաւոր զօրախմբերու առջև։ Շէվքէթ փաշա շատ յուսալից է, ամեն օր մօտալուտ խաղաղութեան մը լուրերը կը հաղորդէ եպարքոսութեան։

Երկու օր առաջ մեր զրահաւորները ճամբայ ելան դէպի Արշիպեղագոս. բազմութիւնը, հազարներով խռնած ծովափունքը, ծափերով, հուրրաներով ողջերթի ցոյցեր ըրաւ։

«Թանին», կծու ոճով մը, կը գրէ, թէ դիւանագիտական թուղթերէն աւելի կարժէ հրաման տալ, որ զրահաւորները մտնեն կրետական ջուրերը, և խօսքի տեղ՝ զրահաւորները կատարեն իրենց պաշտօնը։ Թէ ինչ հրաման տրուած է նաւատորմին, յայտնի չէ առ. միայն սա գիտենք, որ ճամբայ ելաւ ու արդէն հեռացած է։

Չի կարծուիր, որ «Թանինի» ըսածին պէս գործեն մեր զրահաւորները. բայց գոնէ փորձեն երկայն ճամբորդութիւններ, քիչ մը ալիքներու հետ խաղան, կռիւները այցելել սովրին. եթէ ոչ բոլորովին մօտէն, քիչ մը հեռուէն տեսնեն Կրետէն։ Զրահաւորները ճամբայ ելան թէ ոչ, Աթէնքի դեսպանը փութաց տեսակցութիւններ ունենալ դիւանական շրջանակներու հետ։

Ներքին գործերու մինիստրի մասին գրուեցաւ, թէ ճամբորդութիւններ պիտի կատարէ ասիական ներքին նահանգներու մէջ։ Որոշում չկայ. հաւանական կը թուի, որ Թալէաթ-բէյ այդպիսի ծրագիր մը ունենայ, ինքն ալ կարծիք յայտնած է, թէ լաւ կըլլայ, որ, խորհրդարանական արձակուրդի առթիւ, կարենայ հայ երեսփոխաններու ընկերացած, մտնէ հայրենիքի մութ խորքերն ու աչքովը տեսնէ երկրին ու երկրացիներուն վիճակը։

Մենք ամեն մասամբ ոչ միայն համակրելի, այլ նոյն իսկ անհրաժեշտ կը գտնենք այդպիսի ծրագրի մը գործադրութիւնը։ Գալիքին մէջ դժուարութիւն չպիտի ըլլայ ըմբռնել ան, ինչ որ կը գրուի ներքին գաւառներու վիճակի մասին։

Քանի մը խօսք ձեր սա «Հովիւի» կամ «Հովիտի»։ Երեւի այդ tête-carrée-ները, դէպքերու պատմութեան մէջ, չեն ըմբռներ Թղթակցի պարտականութիւնը և, իրենց ուզած ձևովը, անձնական մտահաճութիւններէ և կոյր մոլեռանդութենէ քշուած, պիտի ցանկան տալ այն մեկնութիւնը, որ ոչ թէ իմ տողերուս, այլ իրենց ադիքներուն մէջ գոյութիւն ունի։ Ի՞նչ պէտք է գրուէր հապա, վարդապետ-քահանայ-պարոն խմբագրողներ։ Ես կը պնդեմ, որ եթէ քիչ մը հանրային շահերու տեսակէտները շարժիչ ըլլային մեր հրապարակագիրներու, ու եթէ, փարիսեցիական միջոցներով, մուրացածոյ ստորագրութիւններ չհաւաքուէին, եթէ նոյն իսկ քահանայի, թաղականի ստորագրութիւններ և անգոյ անունները իբրև բռնութեան զէնք ձեռք չառնուէին, ոչ մի տեսակ անպատեհութիւն առաջ կուգար։ Կէս-մութի, կէս-հրապարակի վրայ կատարուած գործողութիւնները իբրև action և réaction այդ արդիւնքը տուին։ Ես կը կարծեմ, թէ ամեն թղթակից, որ կատարուած իրողութեանց պատմութիւնը պիտի ընէ, պարտական է ձեռքը ունենալ այն թելը, որու վրայ շարուած են դէպքերը։ Բայց «Հովիւը» կամ «Հովիտը», իր բժտո աչքերովն ու զմրած միտքերովը, կուզէ տփոցի կազմակերպիչ մը տեսնել իմ տողերուս մէջ։ Ազատ է, թող քալէ իր «Հովիտին» մէջ, որքան որ կուզէ։ Միայն լաւ ուշադիր ըլլայ, որ եթէ ոտնձգութիւն ընէ ուրիշի սահմաններու մէջ, օձիքը ձեռք կուտայ։

Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

II *)

Իմ նախորդ յօդուածս դժգոհութիւն է յարուցել Ներսիսեան դպրոցի այժմեան ղեկավարներից մի քանիսի մէջ։ «Աշակերտութիւնը,—յայտնեց ինձ տեսուչ Յ. Խունունցը,—այժմ բարոյականի կողմից շատ լաւ պատկեր է ներկայացնում. այլ ևս առաջվայ նմանը չէ»։

Ես միայն կարող եմ ուրախանալ այդ յայտնութեան մասին։ Ես միայն կարող եմ ուրախանալ, և ինձ հետ ամենքը, երբ յայտնվում է, որ Ներսիսեան դպրոցի աշակերտութիւնը այլ ևս տոգորված չէ թայֆայական ձգտումներով, այլ ևս չէ ներկայացնում այն փչացած, այլասերված սեռունդը, որ ներկայացնում էր 1906—1908 թ.։ Եւ ես գլխաւորապէս այդ ժամանակի աշակերտութիւնն ունէի ի նկատի, երբ նա, այդ աշակերտութիւնը, ունէր ղեկավարներ թունդ և նեղ կուսակցական մարդիկ, որոնք մոռացել էին, թէ դպրոցը ամենից առաջ կրթարան է և միանգամայն հեռու պէտք է պահվի քաղաքական, կուսակցական և այլ պրօպագանդայից, ուսումը և գիտութիւնը պէտք է թագաւորեն այդտեղ։ Եւ մի՞թէ կարող ենք երբևիցէ մոռանալ այն զզուելի տեսարանները, որոնց ականատես էինք լինում մենք 1906 և 1907 թ. թ.։ Մի՞թէ կարող եմ մոռանալ ես այն պատկերը, երբ ես և ուրիշ ոչ-թայֆայական անձինք ամեն անգամ, երբ «Մշակի» խմբագրութիւնից գընում էինք տպարան օրվայ որոշ ժամերին և ստիպված էինք անցնել Ներսիսեան դպրոցի առջևից, աշակերտները գլուխները դուրս էին հանում լուսամուտներից և մեր ետևից ամենացինիկ, ամենախուլիգանական հայհոյանքներ էինք ուղղում իմ, Լ. Սարգսեանի, Արիստակէս Սեդրակեան արքեպիսկոպոսի և այլոց հասցէին, որովհետև նրանց այդպէս էին սովորեցնում։ Մի՞թէ ես կարող եմ մոռանալ այն խայտառակ փաստը, որ երբ վախճանվեց Արիստակէս արքեպիսկոպոս Սեդրակեանը, Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեանն ու ուսուցչական խմբին հրաւէր եղաւ ուղարկել աշակերտական երգեցիկ խումբը և պատուել հանգուցեալի յուղարկաւորութիւնը հոգաբարձութեան, ուսուցիչների և աշակերտների ներկայութեամբ, ի նկատի ունենալով որ հանգուցեալ Սեդրակեանը եղել է երկար ժամանակ Ներսիսեան դպրոցի ուսուցիչ և հոգաբարձ. նախագահ։ Բայց գիտէ՞ք այդպիսի հրաւէրին ինչ զզուելի պատասխան տրվեց, պատասխան՝ որ միայն ամենաանբարոյա-

*) Տես «Մշակ» № 104.

կանացած և փչացած սերնդից, «ղուլղուրներից» կարելի էր ստանալ, պատասխան՝ որ պերճախօս ապացոյց էր, թէ որքան ընկել էր Ներսիսեան դպրոցի բարոյականը և որքան ստոր էին նրա այդ ժամանակվայ ղեկավարները, որոնց գովաբանելու չեն ամաչում այսօր մի խումբ մարդիկ, որոնք տեղը եկած ժամանակ ուրանում են ամեն բան։ Որպիսի պղծելի փարիսեցիութիւն և ճիզվիտութիւն։

«Արժէ՞ միթէ մի սատկած շան Թաղման երգեցիկ խումբ ուղարկել և մասնակցել»— ահա ինչ էր ասել երգեցողութեան ուսուցիչը դասարանում աշակերտներին, երբ սրանք դիմել էին և հարցրել, թէ՝ «գնա՞նք մասնակցելու Թաղման և երգելու թէ՞ ոչ»։

Եւ ուսուցչի լպիրշ վարմունքի մասին իմացել էին և՛ հոգաբարձութիւնը և՛ ուսուցիչները և՛ բոլոր աշակերտները։ Եւ թէ հոգաբարձութիւնը, թէ ուսուցչական մարմինը, թէ աշակերտութիւնը փայլում էր իր բացակայութեամբ Սեդրակեանի պէս նշանաւոր հասարակական գործչի և գրողի Թաղման, չը նայելով որ այդ եկեղեցականը եղել էր երկար տարիներ դպրոցի ուսուցիչ, հոգաբարձութեան նախագահ ու ղեկավար և ահագին ծառայութիւններ էր մատուցել այդ դպրոցին։ Բայց երգեցողութեան նոյն ուսուցիչը ուղարկել էր երգեցիկ խումբը դպրոցի ուսուցիչներից մէկի մօր Թաղման, մի կնոջ, որ ոչ մի կապ չունէր Ներսիսեան դպրոցի հետ։

Եւ կարծում էք լպիրշ ուսուցիչը պատժվեց կամ արտաքսվե՞ց դպրոցից։ Ոչ. նա փառաւորապէս շարունակեց իր պաշտօնը, մինչև որ այլ հանգամանքներից ստիպված փախաւ և ազատեց Ներսիսեան դպրոցն ու մատաղ սերունդն իր ապականարար ազդեցութիւնից։

Եթէ այն ժամանակվայ հոգաբարձութիւնը, որի փոխարէն այժմ նորը պէտք է ընտրենք, նոյնիսկ այնպիսի արժանիքներ ունենար, որ երկնքից աստղեր վայր բերած լինէր Ներսիսեան դպրոցի համար, դարձեալ այդ մի հատ փաստը բաւական է անարգանքի սիւնին գամելու նրան և նսեմացնելու նրա բոլոր միւս արժանիքները, եթէ միայն լինէին այդպիսիները։

Ես ուրիշ փաստեր ևս կարող էի առաջ բերել։ Օրինակ, աշակերտները, հոգաբարձութեան աչքի առաջ, Թողնում էին իրանց դասերը և գնում զանազան Թղթեր ագիտացիա մղելու յօգուտ Թայֆայական կանդիդատների՝ Պետական Դումայի ընտրութիւնների ժամանակ։

Եւ ահա այդ չորս աչք ծակող փաստերը. 1) աշակերտները դրդվում էին և խրախուսվում հայհոյել հակառակորդներին այն կուսակցութեան, որին պատկանում էին հոգաբարձուները և ուսուցիչները, 2) Սեդրակեանի պէս մի նշանաւոր և պատմական անձն հրապարակով, դասարանում նախատվում, անարգվում էր և հոգաբարձութիւնը խրախուսում էր, 3) աշակերտներին փոխանակ ուսումի, կրթութեան վարժեցնելու, դարձնում էին փողոցային ագիտատօրներ և խուլիգանական գործիչներ, 4) այդ հոգաբարձութեան և ռեժիմի օրով դուրս եկան Ներսիսեան դպրոցից ուսման աւարտման վկայականով այն աշակերտները, որոնք գնացին Վան և հիմնեցին «Նոր-սերնդականների» խումբը, որ սկսեց քարոզել, թէ սեռական յարաբերութիւն կարող է լինել մօտ ազգակիցների, նոյն իսկ եղբօր և քրոջ մէջ...

Այս չորս ծանրակշիռ փաստերը ամենայն իրաւունք են տալիս և կը տան ամեն մի անաչառ մարդու ասել, թէ այդ հոգաբարձութեան օրով Ներսիսեան դպրոցն ընկել էր բարոյապէս և մտաւորապէս։

Ճիշդ է, վերջերս փոխվել է Ներսիսեան դպրոցի կերպարանքը և շատ բան ընդունում է օրինաւոր բնաւորութիւն, աշակերտութիւնը այլ ևս այն չէ, ինչ որ էր երկու-երեք տարի առաջ, բայց այն ժամանակ Թող ներկայ հոգաբարձութիւնը քաղաքացիական քաջութիւն ունենայ խոստովանելու գործված սխալները և ոչ հանդէս գայ ասելու, թէ ամեն ինչ լաւ է եղել։ Եւ Թող զանազան Ալմադներ չը յանդգնեն անխտիր գովելու և ասելու, թէ հոգաբարձութիւնը «իր պաշտօնավարութեան ընթացքում եղել է՝ եռանդուն գործող, անաչառ մի մարմին, իր պաշտօնին ձեռնհաս և իր անելիքին գիտակ»։ Նա եղել է դրա բոլորովին հակապատկերը։

Հ. Ա.

ՀՈՂԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Ճանապարհորդական յուշեր)

II *)

Գիւղը...

Առաջին գիւղը, որ ես մտայ կամ, աւելի ճիշդ, որի միջով անցայ, Փամբակի մայրաքաղաք Մեծ-Ղարաքիլիսան էր։

Առաջին անգամը չէ որ անցնում եմ այս գիւղով. միշտ էլ նա ինձ վրա Թողել է ծանր տպաւորութիւն. ծանր իր գռեհիկ լաւ տներով, գռեհիկ քաղաքացու նիստ ու կացով, գռեհիկ քաղաքացու դախլ-դուքանով, շլապկա-չուխայով։

Եւ այդ ծանր տպաւորութիւնը առաջ է գալիս հէնց այդ գռեհիկ-ից։

Չը գիտես՝ ո՞ւմ հետ գործ ունես. քաղաքացո՞ւ Թէ՞ գիւղացու։

Եւ այս կէս-քաղաքացի, կէս-գիւղացին է, որ քեզ ճնշում է։ Ճիշդն ասած՝ ոչ քաղաքացի և ոչ էլ գիւղացի. ահա ղարաքիլիսեցին։

Եւ դա առաջացնում է ձեր մէջ մի ինչ-որ անվստահութիւն, իսկ նրանց մէջ՝ ակնյայտնի կեղծիք։ Նայելով հանգամանքին՝ ղարաքիլիսեցին լաց է լինում և ձեռք է մեկնում... գիւղացու նման. մի այլ տեղ, երբ իրան ձեռնտու է, նա քաղաքացու պրետենզիաներ է յայտնում։ Օրինակ՝ երկու տարի առաջ և, կարծեմ, հէնց այսօր էլ չափից դուրս վստահութեամբ և համարձակութեամբ միջնորդում էին բարձր իշխանութեան առաջ՝ բացել Ղարաքիլիսայում պրոգիմնազիա։

Եւ պատճառաբանում էին զուտ քաղաքացու նման.

— Մեզ միջնակարգ ուսում է հարկաւոր, որդկերանցս՝ համալսարան և այլն։

Իսկ երբ ասում էիր միջոցների մասին, խոստանում էին մի դեսեատին հող և ուրիշ ոչինչ։ Եւ լաց էին լինում.

— Միջոցներ չունենք, աղքատ ենք, գիւղացի ենք։

— Բացէք գիւղատնտեսական դպրոց, միջնորդեցէք դրա համար. չէ՞ որ դուք գիւղացիներ էք։

Այստեղ վիրաւորվում էին.

— Ինչպէ՞ս, մե՞նք և գիւղացինե՞ր։

Եւ ի հարկէ մերժեցին պրոգիմնազիան։

Մի այլ օրինակ։

Անցեալ ամառ կաթնատնտեսական կուրսեր կային այդ գիւղում։

Հեռու տեղերից հայ, ռուս, նոյնիսկ Թուրքուհիներ եկել էին այդ կուրսերը սովորելու՝ գիւղի բան։ Միայն ղարաքիլիսեցին էր, որ չը կար Ղարաքիլիսայի կուրսերում։

Նրանք հայ-հա-հայ, ընկած դաշնիկների ետևից, զափելով էին զբաղված. դպրոցը խարխուլ, կիսաքանդ Թողած՝ ռոտոնդա էին շինում մի քանի հազարներով Ջուլհակութեան և կաթնատնտեսական կուրսերի տեղ՝ օրկեստրի կուրսեր էին անցնում՝ ձեռքներին տրոմբոն, ոտներին՝ տրեխներ։

Առաջադիմում էին։

— Տեսէք, մենք էլ կուրորտ ունենք. եկէք մեզ մօտ և մենք ձեզ կը կլպենք։

Նոյնը և այս տարի։

Մեր ասած կուրսերն աւելի լայնանալու են, աւելի հիմնաւորվելու։

Ուրիշ տեղ հարիւր նամակ կը գրէին՝

— Եկէք, բացէք, մենք ձեզ կօգնենք։

Իսկ ղարաքիլիսեցի՞ն։

Նա մտածում է և... չօթքի վրա հաշւում, թէ դրանից իր գրպանը այս ամառ քանի՞ ռուբլի կը մտնի։

Եւ վճռում է, որ այս ամառ դեռ իր կաթը, փոխանակ 1 ր. 60 կոպէկի, 1 ր. 50 կոպէկով ծախի կուրսերին։

Վնաս՝ տասը կոպէկ պուդին։

— Պէտք չեն մեզ ձեր կուրսերը,— ասում է նա և իր խարխուլ տները սպիտակացնում՝ դաչաների համար պատրաստում, որպէս զի փող շահի։

Ահա ձեզ, թէ ինչ վատ բան է լինել կիսատ-պռատ՝ ոչ քաղաք, ոչ գիւղ, ոչ քաղաքացի, ոչ գիւղացի, ни то, ни сё...

Ուստի և մենք առանձին բաւականութեամբ անցանք նրա միջով դուրս՝ դէպի իսկական գիւղն ու գիւղացին։

Անշուշտ Ղարաքիլիսումն էլ կան համակրական բացառութիւններ, բայց նրանց ազդեցութիւնը Թոյլ է։

Հեռո՜ւ մարդկանցից, որոնց աչքը միշտ էլ ձեր ձեռքին ու գրպանին է ուղղված։

—

Ղարաքիլիսայից դուրս ամեն ինչ կանաչ է, այնքան լաւ, այնքան դուրեկան կանաչ, որ աչքդ հեռացնել չես ուզում։

Անգլիական գազօն՝ ուր որ նայում ես՝ մինչև անտառ, նրա խորքերը, որի բլրակների վրա, բաց տեղերում այնքան բանաստեղծական է, այնքան ստուեր և լոյս, որ մտածում ես, թէ ինչո՞ւ են մարդիկ, Թողած այս դրախտը, գնացել կիտվել մէկը միւսի վրա, փոշու և ցեխի մէջ։

Դաչա՜։

Տարօրինակ հասկացողութիւն ունենք մենք ամարային հանգստի ու օդի մասին։ Կարծես մեզ բաւական չեն 9 ամսվայ Թոզն ու Թունաւորված օդը՝ քաղաքներում, ամառն էլ մենք նոյնն ենք փնտռում, Թողած կանաչն ու ստուերը, օդն ու դաշտը, բնութիւնը, մեր սիրուն, աննման բնութիւնը։

Եւ երբ անցնում էի այս անտառի ու գազօնի ճեղքուածքների միջից, երբ աչքիս ընկնում էին բլրակն ու ձորակը տասնեակներով, հարիւրներով, ինքս ասում էի ինձ.

— Ահա ամառվայ հանգստի տեղ՝ այս ծառի տակ, այս բլրակի գլխին, այս ձորակի լանջում, միայն թէ հեռու մարդկանցից։

Եւ այսպէս՝ մինչև 14 վերստ, մինչև ռուսական Վօսկրեսենօվկա գիւղը։

Ինձ դեռ ևս Թիֆլիսում, գիւղատնտեսների շրջանում ասել էին, որ այդ և նրա հարևան Նիկիտինօ գիւղում ռուսները կաթնատնտեսական խոշոր գործ են սկսել։

Գովում էին, հիանում, մերոնց՝ հայերին օրինակ բերում։

— Այ, տեսէք, հետաքրքրվել են, կաթնատնտեսութիւն սովորել և չը նայած որ 8—10 վերստ աւելի հեռու են Ղարաքիլիսայից և նրա երկաթուղուց, բայց կաթ են բերում և Թիֆլիս ուղարկում, լաւ գնով ծախում. հիմնել են կաթնատնտեսատուն գիւղում. շինում են հիանալի իւղ, պանիր։

— Իսկ մերո՞նք, հայե՞րը. երկաթուղին քթների տակին՝ կո՞ւ էլ են մոռացել, կաթն էլ. իսկ գործարանի մասին երբ խօսում ես՝ ծիծաղում են։

—

Սայլակը կանգնեցրի ահա այս գիւղում, կաթնատնտեսական գործարանի դիմաց։

Հարցրի Կօրօլեօվի տունը։ Նա իմ դիմացն էր։

Մի երիտասարդ տղայ յայտնեց, որ հէնց ինքն է Կօրօլեօվը, և հրաւիրեց իր գործարանը։

Օրը կիրակի էր, գործարանը բանում չէր. մաքուր գիւղական տան երկու սենեակներում դարսված էին կաթնատնտեսական ցինկից շինած ամանները. փայլուն, մաքուր, չոր և խնամքով դարսված։

Մեծ սենեակի մէջ, որը գործարանն էր, կանգնած էին Ալֆա-Լաւալ սեպարատօրը, խնոցին, մամուլը և այլ գործիքներ։

— Ի՞նչքան պուդ կաթ էք ժողովում,— հարցրի։

— Օրական 100 պուդ, որից ստանում ենք մի պուդ և կէս կարագ-իւղ, մնացեալը չէչիլ պանիր ենք շինում։ Իւղը տանում ենք Թիֆլիս և ծախում մեծ իւղագործներին՝ պուդը այժմ 16 ր. 50 կոպ., իսկ ձմեռը՝ 24 ռուբլով։

— Քանիսո՞վ էք գնում կաթի պուդը։

— 70 կոպէկով։

— Ձեռնտո՞ւ է։

— Ոչինչ, տանելի է, եթէ միայն կաթը իւղալի է. փորձեցինք կաթ տանել Թիֆլիս, բայց մեզ ճնշեցին, այնպիսի գին առաջարկեցին, որ ձեռնտու չէր. ուրիշ բան է իւղը. նրան ուր տանես, գին կը տան. կաթը Թաց ապրանք է, պէտք է ծախես, թէ չէ՝ կը Թթվի։

— Ո՞րտեղ էք սովորել կաթնատնտեսութիւնը։

— Ոչ մի տեղ, մեզ ու մեզ, այցելելով այս ու այն գործարանը, դիտելով, ուսումնասիրելով. բայց տեսնում եմ, որ գիտութիւնս պակաս է։

Այս ասելով նա աչքը գցեց սենեակի մի անկիւնը։

— Ասացէք խնդրեմ, այս ամառ կաթնատնտեսական կուրսեր լինելո՞ւ են Ղարաքիլիսայում. ես վճռել եմ մի ամիս գալ և կուրսերում ամեն բան լաւ սովորել, այ, օրինակ, իմանալ՝ կաթի մէջ ջուր խառնա՞ծ է թէ՞ ոչ։

Այս խօսքերով նա առաջացաւ սենեակի մի անկիւնը, դուրս հանեց այնտեղից կարտօնի մի խողովակ և դարձաւ ինձ։

— Գուցէ դուք մի քանի ցուցմունքներ տաք մինչև կուրսերի բացվելը։

Այս ասելով նա բացեց խողովակը, միջից հանեց Կիւվէնի իւղաչափ գործիքը, ապա դրա աղիւսակը։

— Ամեն ինչ հասկանում եմ, բայց այս անիծեալ ճիճուներից խելքս բան չէ հանում։

Ես զարմացայ. ի՞նչ ճիճուների մասին է նրա խօսքը։ Նա բացեց աղիւսակը և մատը դնելով ամբողջական Թւերը տասնորդական կոտորակներից բաժանող ստորակէտների վրա՝ ասաց.

— Вотъ, эти-то проклятыя червячки!

Գործիքն ինձ ծանօթ էր, մանաւանդ որ աղիւսակի տակ գրված էր նրա գործադրութեան եղանակը։

Ես բացատրեցի «անիծեալ ճիճուների» ինչ լինելը և ապա միասին մի քանի փորձեր արինք՝ իմանալու ջուր խառնա՞ծ է կաթին թէ՞ չէ։

Բերինք կաթ և ջուր. նրան հեռացրի սենեակից և երկու բաժակի մէջ զանազան քանակով ջուր խառնեցի, իսկ երրորդը Թողեցի անարատ. երբ եկաւ ներս, առաջարկեցի Կօրօլեօվին իւղաչափով իմանալ՝ որի՞ մէջ ջուր կայ, որի՞ մէջ չը կայ։

Նա գցեց յատուկ բաժակի մէջ իւղաչափը, նայեց աստիճանին, յետոյ աղիւսակին և առանց սխալվելու ասաց.

— Սա անարատ է, սրա մէջ շատ ջուր կայ, իսկ սրա՝ աւելի քիչ։

Երբ ես յայտնեցի, որ ճիշդ է որոշել, Կօրօլեօվի ուրախութեանը չափ չը կար։

— Теперича я знаю, что съ пройдами дѣлать, меня ужъ не проведутъ!

Շնորհակալութիւն յայտնեցինք միմեանց և բաժանվեցինք։

— Չը մոռանաք այցելել գործարանս, երբ դարձեալ կանցնէք այստեղով,— ասաց նա միաս բարևին։

Մենք բաժանվեցինք որպէս բարեկամներ։

Ա. Աթանասեան

*) Տես «Մշակ» №. 105

ԹԻՖԼԻՍԻ ԴՈՒՄԱՅԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Մայիսի 17-ին Թիֆլիսի քաղաքային դուման կայացրեց մի որոշումն, որ ահագին նշանակութիւն պէտք է ունենայ Թիֆլիսում՝ կովկասեան համալսարան բանալու գործի աջողութեան համար։

Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսի դուման 30 տարիներից ի վեր ձգտում է ունենալ Թիֆլիսում համալսարան, որ կը լինի ամբողջ Կովկասի համար բարձր կրթութեան ջահ։ Մի քանի տարի առաջ դուման որոշեց տալ համալսարանի շինութեան համար միանուագ 130,000 ռուբլի և տարեկան 30,000 ռուբլի այն օրից, երբ կը բացվի համալսարանը։ Բացի դրանից, դուման որոշեց յատկացնել 200 դեսեատին հող, որից 50 դեսեատին համալսարանի շինութեան համար, իսկ 150 դեսեատին՝ ծախելու յօգուտ համալսարանի։ Սակայն դուման որոշել էր այդ նուէրները տալ միայն այն ժամանակ, երբ արդէն կը կայանայ Բարձրագոյն հրովարտակ կովկասեան համալսարանի բացման մասին։

Յայտնի է, որ ուրիշ քաղաքային դումաներ և զանազան ֆինանսական ու առևտրական հիմնարկութիւններ նոյնպէս որոշումներ են կայացրել նոյն մտքով։

Յայտնի է նոյնպէս, որ Փոխարքայի դիւանատան կից կազմված գլխաւոր կոմիտէտը պահանջ է դրել, որ եթէ նուիրատու քաղաքային դումաները և հիմնարկութիւնները կամենում են ունենալ համալսարան, պէտք է անպատճառ այժմ իսկ տան իրանց նուէրները։ Այդ պահանջով կոմիտէտը դիմել էր և Թիֆլիսի դումային, որ քննեց այդ պահանջը մայիսի 17-ին։

Եղան առարկողներ, որ պէտք է Թողնել նախկին որոշումն, բայց դուման ձայների մեծամասնութեամբ որոշեց 130,000 ր. գումարը այժմ իսկ մտցնել պետական բանկը, բայց ձևակերպել և պայմանաւորել այնպէս, որ ապագայում, եթէ համալսարանի բացումը տեղի չունենայ, քաղաքը յետ ստանայ իր գումարը։ Այդ պայմանագրի խմբագրութիւնը դուման որոշեց յանձնել ի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ ԵՒ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀՈՒ ԿԱՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԴԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

«Եթէ չէք կամենում մուրացկաններ լինել, կառուցէք դպրոցներ։ Չէք կամենում դպրոցներ կառուցանել, բանտեր կառուցէք»։

Ժողովրդական կրթութիւնը այնուամենայնիւ մեզ մօտ նոր գործ է, գոնէ այդ բառի ներկայ մտքով. նա այնքան Թոյլ արմատներ ունի, որ սխալ ուղղութեամբ արված իւրաքանչիւր քայլը, գործիչների իւրաքանչիւր սխալը խախտում է հէնց իր հիմքի մէջ վստահութիւնը դէպի ժողովրդական դպրոցը, կանգ է առնել տալիս հէնց նոր ծագող ձգտումը դէպի լոյս-գիտութիւնը։

Մեր ժողովրդական դպրոցները ներկայումս պահպանում են կամ բարեգործական հիմնարկութիւնները, կամ մասնաւոր անձինք, կամ գիւղական համայնքը եկեղեցու հետ միասին։

Ինչպէս երևում է Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան ժողովրդական դպրոցների տեսչի հաշիւներից, ժողովրդական դպրոցները մեծ մասամբ գտնվում են շատ ծանր պայմանների մէջ։ Պակասում են միջոցներ ուսուցչին օրինաւոր կերպով ապահովելու և որոշ առողջապահական պայմաններին համապատասխանող յարմարաւոր դպրոցական շինութիւն կառուցանելու համար, միջոցներ չը կան ուսումնական պարագաներ աւելացնելու և գիւղական գրադարան պահելու համար։

Մեր ժողովուրդը դեռ չէ առել լուսաւորութեան համը, ուստի նա նայում է դպրոցի վրա որպէս տնտեսական մի աւելորդ բեռան վրա տեղական ազգաբնակութեան համար։ Իւրաքանչիւր նոր գործի վրա ժողովուրդը կասկածով է նայում, բայց երբ նա սկսում է հասկանալ այդ նոր գործի ամբողջ օգտակարութիւնը, այն ժամանակ ոչինչ չէ խնայում այդ բանը իր գիւղում զարգացնելու համար։ Ահա Թէ ինչու ես կարծում եմ, որ ժողովրդական դպրոցներ տարածելու գաղափարով ոգևորված հասարակութիւնը պարտաւոր է օժնութեան ձեռք կարկառել ժողովրդին, մղում տալ նրան, ցոյց տալ դպրոցի գլխաւոր նշանակութիւնը, սկսել գործը, և ապա գիւղացիք, չը նայելով իրանց ծանր պայմաններին, գիտակցելով դպրոցի անհրաժեշտութիւնը, չեն հրաժարվի վճարելու ուսուցչին համայնքի միջոցներից։ Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկ. հաշւից երևում է, որ ժողովրդական դպրոցներ տարածելու համար մեծ միջոցներ են հարկաւոր։ «Ո՞րտեղից վերցնել այդ միջոցները»—հարցնում են վարչութեան անդամները, դիմելով հասարակութեանը։ Այդ հարցը ակամայ ինձ յիշեցրեց վրացական մի աւանդութիւն, թէ որպէս Վախտանգ Թագաւորը և ամբողջ նրա ժողովուրդը նիւթական և ֆիզիքական ահագին ոյժեր էին սպառում բերդ կառուցանելու նպատակով Թագաւորութիւնը անհանգիստ հարևաններից պաշտպանելու համար։ Հէնց որ բանւորները կառուցանում, վերջացնում էին բերդը, բերդը քանդվում էր մի քանի անգամ, յուսահատութեան դուռը հասցնելով Թագաւորին և նրա ժողովրդին։ «Պէտք է որ ձեզանից մէկը կամաւորապէս զոհէ իր կեանքը հայրենիքի փրկութեան համար։ Նա էլ պէտք է նիւթ ծառայէ այդ բերդը կառուցանելու համար»։ Եւ յիրաւի, բանից դուրս եկաւ, որ ոչ թէ Թագաւորի փողը կամ ժողովրդի բանւոր ձեռքերն էին հարկաւոր այդ բերդի ամուր հիմքի համար, այլ քաղաքացիներից մէկի անձնուիրութիւնը։ Ես կարծում եմ, որ մինչև մեր հասարակութիւնը չոգևորվի ժողովրդական դպրոցներ տարածելու գաղափարով, մինչև որ մեր ինտելիգենցիայի լաւագոյն մասը չը մտնի ժողովրդի մէջ, տանելով այնտեղ իր կուլտուրական իդէալները, մինչև որ ժողովրդական դպրոցում ուսուցիչ դառնալը իւրաքանչիւր ինտելիգենտ մարդու երազը չը դառնայ, ոչ մի նուիրատուութիւն կամ բարեգործական նպաստ չէ կարող ապահովել ժողովրդական դպրոցները։ Ոչ մի միջոց, ոչ մի նիւթական օժանդակութիւն չէ կարող այնքան բարձրացնել ժողովրդական դպրոցը, որպէս գաղափարական, համոզված ուսուցիչը կամ ուսուցչուհին։ Նրանք ամեն բան են գիւղի համար՝ և՛ վարժապետ, և՛ բժիշկ, և՛ խորհրդատու, և՛ դատաւոր, և՛ մխիթարող, և՛ գրագիր...

Շատ անմխիթար է գիւղական ուսուցչի կեանքը ներկայումս։ Զափազանց աղքատիկ է ռոճիկը, կեանքը միայնակ, խիստ, ապագան չապահովված։ Եւ սակայն որքա՜ն մեծ և դժուար է գիւղական ուսուցչի կամ ուսուցչուհու պարտաւորութիւնը իր վերին աստիճան նիւթական նեղ վիճակի մէջ։ Ահա թէ ինչու գործի օգտաւէտութեան գաղափարը, համոզմունքը անհրաժեշտ են ուսուցչուհու կամ ուսուցչի դժուար պարտաւորութիւնների մէջ։ Նա անպատճառ պէտք է անկեղծ և խորը սիրող լինի իր գործը՝ ժողովրդական դաստիարակութեանը ծառայելու գործը։ Եթէ ոչ, հակառակ դէպքում, նա շուտով կը կորցնի ամեն եռանդ և հետաքրքրութիւն դէպի գործը։

Որո՞նք են գնում մեր գիւղական դպրոցները։ Մեր ժողովրդական ուսուցչուհիների միջև խիստ սակաւ են փորձառուներ և ուսում առածներ։ Մեծ մասամբ կամ Թեմուս, երկդասեան ծխական դպրոցներն աւարտած ուսուցչուհիներ, դուրս եկած արհեստագիտական դպրոցներից վարպետուհու վկայականով, կամ Թէ Գայիանեան կամ Յովնանեան դպրոցների վեց դասարանն աւարտած 16 տարեկան աղջիկներ, դեռ համարեա երեխաներ՝ իրանց մանկական աշխարհահայեցքով։ Իսկ ուսուցիչներն են հոգևոր սեմինարիաներում աւարտած պատանիներ կամ ընտանեկան հանգամանքների շնորհիւ բոլորովին այլ պրոֆեսիայի մարդիկ։ Նրանք ոչինչ հասկացողութիւն չունեն ժամանակակից հարցերի մասին, հասարակական և աշխարհիս կեանքի գաղափարների մասին։ Եւ ահա այդպիսի պատանի, սակաւագէտ աղջիկներ կամ պատանիներ յանձն են առնում ժողովրդական ուսուցչի մեծ պարտաւորութիւնները։ Ի՞նչ կարող են նրանք մտցնել ժողովրդական դպրոցը, ի՞նչ կը սովորեցնեն նրանք աճող գիւղական սերունդներին։ Սովորաբար միայն ամենահասարակ տարրական գրագիտութիւն և այն էլ վայնչարի։ Առանց մասնագիտական նախապատրաստութեան սկսելով մի այդպիսի դժուար գործ, նրանք գործը տանում են մի կերպ, առանց սիստէմի, առանց կատարելագործված ձևերի, յաճախ առանց մարդասիրութեան, որն այնքան անհրաժեշտ է իւրաքանչիւր գործում։ Պատրաստված չը լինելով իրանց գործին, մեծ մասամբ աշխատում են ապացուցանել, որ այդպիսի պատրաստութիւն հարկաւոր չէ գիւղական դպրոցի համար։ Ո՛հ, եթէ մեր ինքնահաւանութեան հետ միասին և պատրաստութիւն ունենայինք։ Չը գիտակցելով գործի լրջութիւնը, անծանօթ՝ բարձր գաղափարներին, նրանք միայն տառակերներ են, որպէս վարձողներ, որոնք այնպէս յաճախ առաջին նպաստաւոր դէպքում Թողնում են սկսած գործը, փոխում են իրանց դժուար պաշտօնը աւելի հանգիստ և ապահով կեանքի հետ։ Գործին այդպէս վերաբերվելով կարող են արդեօք նրանք ընտելացնել գիւղական երիտասարդ սերունդը գրքերի գիտակից ընթերցանութեան։ Իսկ առանց իրագործելու ժամանակակից ժողովրդական դպրոցի այդ միակ, լուրջ նպատակը, դպրոցն անկենսունակ է և անօգուտ։ Չէ՞ որ ժողովրդական դպրոցի, այն դպրոցի, ուր գիւղական մանուկները երկու-երեք տարի մնում են՝ մինչև 12—13 տարեկան դառնալը, նպատակն է գրագիտութիւն սովորեցնել, այն է՝ իմանալ կարդալ, գրել և համարել։ Որքան բարձր է այդ գիտութեան աստիճանը, այնքան լիակատար կը լինի ժողովրդական դպրոցի նպատակի իրագործումը։ Այո, այդ նպատակը կիրագործվի լիապէս այն ժամանակ, երբ աշակերտները կը տանեն դպրոցից ոչ միայն գրագիտութիւն, այլ և դպրոցում իւրացրածը պահպանելու պահանջը։ Ինքնըստինքեան գրագիտութիւնը մեծ նշանակութիւն չունի, երբ նա շուտով մոռացվում է դպրոցից դուրս գալուց յետոյ նրա մէջ պահանջ չունենալու, հետաքրքրութեան բացակայութեան պատճառով։ 17—18 տարեկան հասակում նրանք պէտք է օտար գրքեր կարդալու պահանջ ունենան։ Այն ժամանակ ժողովրդական գրադարանները նոյնքան անհրաժեշտ կը լինեն, որքան և դպրոցները։ Կասկած չը կայ, որ գիւղացիք, տեսնելով անփորձ ուսուցիչների և ուսուցչուհիների անտարբեր վերաբերմունքը դէպի իրանց գործը, կամաց-կամաց կը սառչեն դէպի դպրոցը և մինչև անգամ մի ծանր բեռ կը համարեն նրան համայնքի համար։ Ի հարկէ, միայն նիւթական պայմանների բարւոքումը կը կապէ լաւ ուսուցչին ժողովրդական դպրոցի հետ, բայց, նորից կրկնում ենք, եթէ նա գաղափարական չէ և համոզված, նրան բաւարարութիւն չեն տայ գիւ-

բուագիտական մասնաժողովին և վարչութեան։

Դումայի այս որոշումը խթան կը լինի և օրինակ միւս քաղաքների համար, ուստի և անգին նշանակութիւն ունի։

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Բաթում, 16 մայիսի

Այսօր կայացաւ տեղիս ս. Փրկիչ եկեղեցում ծխական ընդհանուր ժողով մասնակցութեամբ մօտ 50 ծխականի։ Ժողովի նախագահ ընտրվեց հ. Մելեան, իսկ քարտուղար Ս. Մկրտչեան։ Ժողովը պիտի ընտրէր մի պատգամաւոր և մի կանդիդատ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան 6 նոր անդամներ ընտրելու պատգամաւորական ժողովին մասնակցելու համար։ Կարդացվեցին Թեմիս առաջնորդի այդ առիթով ուղարկած պաշտօնական գրութիւնները և ընտրական կանոնները։ Ժողովականներից մէկը՝ Մէջլումեան կարդաց մի առաջարկութիւն, որով ցանկութիւն էր յայտնում ընտրել այնպիսի մի պատգամաւոր, որ մօտից ծանօթ լինի պետական ու մեր միջնակարգ դպրոցների ծրագիրներին, կանոններին ու կեանքին և կարող լինի թեմական պատգամաւորական ժողովում յարուցանելու և պաշտպանելու մեր թեմական դպրոցների մէջ այնպիսի ծրագիր մտցնել տալու խնդիրը, որով աւարտողները հնարաւորութիւն ունենան մտնելու համալսարան։ Ժողովականները հրաժարվեցին այլ եւ այլ ցանկութիւններ ու առաջարկներ քննադատելուց։ Անցնելով ընտրութեան ձևին, որոշեցին ընտրել գաղտնի քուէարկութեամբ։ Այս միջոցին ժողովականներից Մեղաւորեան հարց յարուցեց այն հանգամանքի մասին՝ թէ երբ թեմակալ առաջնորդը կարևոր է համարել առանձին պաշտօնագրով առաջարկել ծխական ժողովին արտօնութիւն տալ իր կողմից ընտրվող պատգամաւորին ընտրելու նաև թեմական խորհրդի անդամներ, դրանով ցոյց է տալիս, որ առանց այդպիսի արտօնութեան պատգամաւորը իրաւունք չունի Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան անդամներ ընտրելուց դուրս ուրիշ ուէ ընտրութիւնների ձեռնամուխ լինելու. հետևապէս հարց է ծագում—ինչ իրաւունքով ծխականների կողմից առանց այդպիսի արտօնութիւն ունենալու առաջվայ պատգամաւորները ընտրել են արդէն թեմական խորհրդի այժմեան անդամներին։ Բացի սրանից նա առաջարկեց, թէ քանի որ պարզ չէ ծխական ժողովի համար, թէ ինչ օրինական հիմունքների վրա է հաստատված թեմական խորհուրդը, պարզ չէ նրա պարտքի և իրաւունքի սահմանները, ծխական ժողովը չէ կարող տալ այդպիսի արտօնութիւն իր պատգամաւորին։ Այս խնդրի շուրջը եղան բաւական ճառախօսութիւններ։ Այն հանգամանքը՝ որ առաջնորդը հրամայել է, թեմական խորհուրդը գոյութիւն ունի և Վեհափառ Կաթողիկոսը հաստատել է՝ բաւական է. էլ ինչ հարկաւոր է այլևայլ խնդիրներ յարուցանել—պնդում էին ընդդիմախօսողները։ Խնդիրը դրվեց քուէարկութեան և 24 ձայնով անցաւ պատգամաւորին պահանջված արտօնութիւնը տալու առաջարկը։ Այլ բանաձև չը դրեց նախագահը։ Այնուհետև դրվեցին թեկնածուների հինգ անուններ, որոնցից երեքը հրաժարվեցին քուէարկվելուց։ Տարաբաղդաբար հրաժարվողներից երկուսը ամենից արժանաւորներն էին այդ լրջմտութիւն և հասկացողութիւն պահանջող պաշտօնի համար։ Այդ երկուսն էին Յակ. Մեղաւորեան և Բր Դանիէլեան։ Գաղտնի քուէարկութեանը մասնակցեցին մօտ 40 հոգի։ Քուէները համարելուց յետոյ պատգամաւոր յայտարարվեց Գրիգորեանը և սրա անձնափոխանորդ՝ Իգիթխանեանը։ **

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Սուլթան-Նուխի (Նուխու գ.), 3 մայիսի

Ապրիլի 29-ին՝ նոր վախճանված Ամրուանի Յարութիւն ք. Յարութիւնեանի թաղմանը հրաւիրված էր հոգ. կառավարութեան անդամ Արշակ ք. Փաշչեանը, ուր կային և հինգ քահանաներ և, ի միջի այլոց, շրջանի գործակալ Վաղարշակ ք. Ծատանեանը։ Դրանք բոլորն էլ նստել էին հանգուցեալի որդու սենեակում։ Եկաւ և Բէգլարբէգեանցի ծխատէր Եղիշէ ք. Տէր Յովսէփեանցը, որի հետ գործակալը չունէր։ Նորեկ քահանան բոլորին բարևելուց վերջը ձեռքը մեկնեց դէպի գործակալը բարևելու նպատակով, հաւր ցանկանալով մի կողմ թողած լինել անձնական խնդիրները։ Բայց Ծատանեան քահանան, բոլորի ներկայութեամբ, նրա բարևը վերադարձրեց փողոցային լկտի հայհոյանքներով։ Սկսվեց բուռն վիճաբանութիւն, որի նկարագրութիւնն անյարմար է այստեղ զետեղել։ Վիճաբանութեանը չուշացաւ յաջորդել բռունցքազարկը։ Կէս ժամ տևող սկանդալից յետոյ՝ հոգ. կառավարութեան անդամի, քահանաների և մի քանի ուրիշ մարդկանց միջամտութեամբ հազիւ վերջ դրվեց իր տեսակում տիպիկ այդ կռւին։

Պէտք նկատել, որ գործակալ Վ. ք. Ծատանեան առ հասարակ իր գործակալական պաշտօնի վրա մանրի արանքով է նայում և աւելի այդ հանգամանքին պիտի վերագրել մեր շրջանի գիւղական եկեղեցիների ներկայ անբարեկարգութիւնը։ Երժանի

Հին-Նախիջևան, 10 մայիսի

Ամսիս 7-ին այստեղ եկաւ Երևանի փոխ-թեմակալ Խորէն վ. Մուրադբէկեանը՝ տեղիս ծխ. դպրոցում վերջերս տեղի ունեցող մի քանի անախորժ միջնադէպերի առիթով։

Կիրակի, ամսիս 9-ին, եկեղեցում, խուռն բազմութեան ներկայութեամբ, փոխ-թեմակալը քարոզ խօսեց կոչ անելով տեղիս հասարակութեանը մէկ կողմ թողնել անձնական հաշիւները և միասիրտ առաջ տանել ընդհանրապէս մեր հասարակական և մասնաւորապէս կրթ.-դպրոցական գործը։

Պատարագից յետոյ կայացաւ ծխ. ժողով։ Հ. Խորէնը կարողացաւ վերջ դնել այն գժտութիւններին, որոնք մօտ մի քանի ամիս է, ինչ ալեկոծում էին մեր հասարակութեան մտքերը։

Ծանօթանալով դպրոցից արտաքսված մի ուսուցչի գործերին, որ միանգամայն անմեղ զոհ էր դառել հոգաբարձուների և մինչև անգամ իր ընկեր-ուսուցիչների անզուսպ քմահաճոյքներին, փոխ-թեմակալը ծխ. ժողովում նկատողութիւն արեց և հոգաբարձութեանը, և աւագ-ուսուցչին, և ուսուցիչներին, որոնք մոլորեցրել են Երևանի թեմ. խորհրդին և հաստատել տուել ուսուցչի արտաքսումը։ Խորէն վարդապետը արտաքսման արժանի չանցանք չը գտնելով՝ քանդել տուեց թեմ. խորհրդի որոշումը, որի հիման վրա՝ ուսուցիչը պիտի զրկվէր արտաքսված օրվանից իրան հասանելիք ռոճիկից, և կարգադրեց՝ ամբողջ տարվայ ռոճիկը ուսուցչին տալ։ Հասարակութիւնը շատ գոհ մնաց փոխ-թեմակալի վճռից, մանաւանդ որ ինքը նոյն հասարակութիւնը քանիցս զգուշացրել ու համոզել էր հոգաբարձութեանը գործիք չը դառնալ զանազան մարդկանց ձեռքին և խոհեմութեան սահմանից դուրս չը գալ մինչև ուսումնական տարվայ վերջը։

Բաւական չէր, որ այս տարի բիւջէից դուրս աւելորդ ծախսեր էր արել հոգաբարձութիւնը, այս վերջին տգեղ դիպուածով էլ հասարակութիւնը մօտ 120 ր. աւելորդ ծախսի տակ ընկաւ։ Դեռ չենք խօսում դպրոցի բարոյական ու մտաւոր վնասների մասին։

Երկրորդ աղմկալի հարցը երէցփոխի հարցն էր։ Հոգաբարձութիւնը մեղադրում էր երէցփոխին եկեղեցապատկան դրամներ վատնելու (որի համար էլ, իբրև զրպարտութիւն, երէցփոխը գործը յանձնել է դատարանին) մէջ։ Սակայն այստեղ էլ աղմուկներն անձնական հաշիւների և վրէժխնդրութեան բնոյթ էին կրում։ Երէցփոխի ընտրութեան հարցն էլ, շնորհիւ հ. Խորէնի, խաղաղ լուծում ստացաւ. Նոր երէցփոխ ընտրվեց երիտասարդ վաճառական Արշակ Մովսիսեանը, որի վրա մեր հասարակութիւնը մեծ յոյսեր է տածում։

Հին երէցփոխի հաշիւները քննելու համար ընտրվեց երեք հոգուց բաղկացած մի քննիչ յանձնախումբ։ Արձանագրելի է այն հանգամանքը, որ հեռացած երէցփոխի գործունէութեան օրով մեր եկեղեցին ոչ միայն իր պարտքերից ազատվեց, այլ և մօտ 1500 ր. կանխիկ դրամի տէր դարձաւ, որպիսի գումարը յանձնվեց նոր երէցփոխին։

Նոյնպիսի բամբասանքներ և ասէ-կօսէներ մեղանում խօսում էին և Կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղիս ճիւղի գանձապահի վերաբերմամբ։ Բայց վերստուգիչ յանձնաժողովի մանրազնին քննութեան հետևանքը ցոյց տուեց, որ ոչ թէ ոչ մի կասկածելի հաշիւ կամ դրամական վատնում գոյութիւն չէ ունեցել, այլ և իւրաքանչիւր հաշիւ ունեցել է իր մանրամասն ու կանոնաւոր փաստաթղթերը։ Ահրիմանեան

—

Ամրուան (Արէշի գ.), 10 մայիսի

Մեր գիւղում մօտ 25 տարի է, ինչ գոյութիւն ունի ծխ. միդասեան դպրոց, բայց ոչ մի անգամ ցոյց չէ տուել իր արդիւնաւէտութիւնը։ Շատ ուսուցիչներ են եկել գնացել, բայց ոչ ոք մի երկու խօսք չէ խօսել ժողովրդի հետ, չէ բացատրել ուսման, կրթութեան նշանակութիւնը, ոչ մի անգամ չեն կազմվել աշակերտական հանդէսներ, որոնց կարևորութեան և օգտակարութեան մասին, մանաւանդ գիւղական աշխարհում, խօսք չէ կարող լինել։

Հէնց այդ իսկ ուսուցիչների՝ դէպի իրանց պաշտօնն ունեցած անփութութիւնն է եղել պատճառը, որ այս տարի տեղիս ուսումնարանը համարեա դատարկ է մնացել աշակերտներից։ Չը նայած որ ուսուցիչը ամեն ջանք գործ է դնում դպրոցը կանոնաւոր հիմքերի վրա դնելու, ժողովրդի և հասարակութեան սէրը և ուշադրութիւնը գրաւելու դէպի ուսումնարան, աշակերտական հանդէսներ է կազմում ու դասախօսութիւններ կարդում, բայց, դժբաղդաբար, այդ ամենը դրական օգուտ չեն կարողանում տալ։ Զատկական տօներից յետոյ դպրոցը համարեա դատարկվել է աշակերտներից, որովհետև գիւղացոց դաշտային ծանր աշխատանքներն սկսվել են, իսկ ծնողներն այդ ժամանակամիջոցում օգնող ոյժերի մեծ կարիք են զգում և իրանց զաւակներին իսկ ուսումնարանից հանելով դաշտային աշխատանքներով զբաղեցնում։ Տեղացի

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

(Հեռագրով)

Պետերբուրգ, 17 մայիսի

Նախագահում է իշխ. Վոլկոնսկին։

Քննութեան խնդիրը արևմտեան վեց նահանգներում զեմստվօ մտցնելու օրինագիծն է դարձեալ։

Օրինագծի 3-րդ յօդուածի ջատիթով Բոգիչեվը պաշտպանելով դեմոկրատիական հիմունքների վրա կազմված զեմստվօն, գտնում է, որ կառավարական օրինագիծը ոչ թէ զեմստվօ, այլ գերիշխանութիւն է տալիս, և մի դասակարգի միւսի վրա գերիշխելու առաջն առնելու համար յորդոր է կարդում ձայն տալ յօգուտ գիւղացի ձայնաւորների 50%-ի։ (Ծափեր ձախից, սուլոց աջից)։

Վօյլօշնիկովը սօց.-դեմօկրատների անունից մի ուղղում է մտցնում, որպէսզի գաւառական ձայնաւորները ընտրվեն 2 տարով, այնպէս որ իւրաքանչիւրը ստանայ 3000 ձայն, իսկ նահանգական ձայնաւորը՝ 25,000 ձայն, ըստ որում ընտրութիւնները պէտք է կատարվեն ընդհանուր ընտրողական իրաւունքի հիման վրա առանց որևէ ստացուածքային ցենզի։ Վերջում հռետորը յայտնում է, որ աշխատաւորների շահերը կապահովվեն միայն այն ժամանակ, երբ անպատասխանատու մինիստրների տեղ կը լինեն պատասխանատու մինիստրներ, երբ յուլիսի 3-ի Դումայի փոխարէն կը լինի իսկական ժողովրդական ներկայացուցչութիւն (ծափեր ձախից)։

Նախագահը հռետորին կարգի է հրաւիրում։

Վօյլօշնիկովը շարունակում է.—«Դուք պէտք է աշխատէք մաքրել անպատասխանատու մինիստրների այդ տեղերը ձեր մինիստրների համար»։

Նախագահը հռետորին զրկում է խօսքից։

Աջակողմեան Շուլգինի ճառից յետոյ, զեկուցանող Զիխաչևը բանաձևում է վիճաբանութիւնները։

Բօդգիանսկօն յայտնում է, որ նա և իր խմբակը ձայն են տալու կառավարական վարիանտի օգտին, որ աւելի է համապատասխանում երկրի ազգութիւնների ռէալ յարաբերութեան։

Իսկրիցկին հոկտեմբերեանների մեծամասնութեան կողմից յայտնում է, որ ֆրակցիան ձայնակցելու է մասնաժողովի վարիանտին, որովհետև լեհերի իրաւունքների կարճումը կառավարական նախագծով բնաւ արգասիք չէ իրականութեան անհրաժեշտութեան։

Պուրիշկեվիչը ասում է, որ աջակողմեանները ձայն են տալու յօգուտ կառավարական նախագծի, և ձայնատուութեան շարժառիթների նկատմամբ բերում է մի կտոր այն մեղադրանքից, երբ լեհերը Բօժիշչէ գիւղում սրբապղծութիւն են կատարել։

Նախագահը ջանում է կանգնեցնել Պուրիշկեվիչին։

Վերջինս ձայնը բարձրացնելով՝ խօսում է աւելի արագ, առանց շունչ քաշելու։

Բացագանչութիւններ ձախից. «հանդարտ, կը խեղդվէք», «պէտք է բժիշկ կանչել», «հիւանդ է», «խելագար»։

Պուրիշկեվիչը դառնալով Միլիւկովին. «Ես քեզ վրա բաժակ կը նետեմ»։

Պաուզա. աղմուկ։

Պուրիշկեվիչը կորզում է ամբիոնի վրայից բաժակը և նետում Միլիւկովի կողմը։ Բաժակը ընկնում է առաջին աթոռների առջև և ջարդուփշուր լինում։ Ընդհանուր աղմուկ, աղաղակներ. օպպօզիցիայի անդամները կանգնում են տեղերից։ Պրիստաւի օգնականը ամբիոնի վրայից վերցնում է ջրի շիշը։

Նախագահը խնդրում է բոլորից հանդարտվել և տեղերը գրաւել, յայտնելով՝ որ եթէ Դումայի անդամներից որևէ մէկը խախտում է կարգը, միւս անդամները պէտք է չօգնեն նրան, այլ աշխատելու են վերականգնել կարգ ու կանոնը։ «Առաջարկում եմ—ասում է նախագահը,—անթոյլատրելի վարմունքի համար Պուրիշկեվիչին արտաքսել 15 նիստերից»։

Պուրիշկեվիչը ասում է. «Բոլորի պատճառը Միլիւկովն է, որ չը գիտէ իրան պահել Դումայում (ծիծաղ ձախից)։ Ես շատ ցաւում եմ, որ նա իրան արժանի տեղը չէ ընկել։ Միայն նրա համար, որ մեր առաջ Ֆինլանդիայի հարցն է, ես (դիմում է դէպի ձախ) ոչ թէ ձեր առաջ, այլ Դումայի մեծամասնութեան առաջ ներողութիւն եմ խնդրում, գտնելով որ ֆինլանդական հարցի ժամանակ ինձ 15 նիստերից արտաքսելը անարդարացի է։ Այդ իսկ պատճառով խնդրում եմ ներէք ինձ, որովհետև իմ պարտականութիւնս ինձ այդպէս է թելադրում»։

Նախագահը, նկատի առնելով Պուրիշկեվիչի ասածները, իր պարտականութիւնն է համարում նրա վրա դրված պատիժը կիսել։

Միաձայն՝ Պուրիշկեվիչը արտաքսվում է հօթը նիստերից։

Քուէարկութեամբ 182 ձայնով ընդդէմ 165-ի ընդունվում է զեմստվային ձայնաւորների թիւի վերաբերութեամբ կառավարական օրինագծով առաջարկված որոշումը։ Ընդունվում է նաև Անդրէյչուկի ուղղումը, որի համաձայն նահանգական զեմստվային ժողովում պարտաւորապէս մասնակցելու է մի ձայնաւոր ամեն մի գաւառական զեմստվօյի գիւղացիական կուրիայի կողմից։ Ցենզը համաձայն Ուվարօվի ուղղման կրճատվում է կիսով։

5-րդ յօդուածը դուրս հանելուց յետոյ, 7, 8, 17 և 20-րդ յօդուածները ընդունվում են կառավարական օրինագծի խմբագրութեամբ։

Քննվում է 4-րդ յօդուածը, որ արգելում է հրէաներին մասնակցել զեմստային ինքնավարութեանը։

Կարաուլօվը օրինագիծը համարում է հոկտ. 17-ի մանիֆեստին հակառակ, և կարծում է, որ այդ կերպ արհամարհել մի ժողովրդի, որի իդէօլօգիայով ներշնչված ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը, նշանակում է երես դարձնել քրիստոնէութիւնից։

Ընդունելով միանգամից վերջ տալ վիճաբանութիւններին 4-րդ յօդուածի շուրջ, Դուման ընդունում է այդ յօդուածը։

Միւս յօդուածների վերաբերեալ վիճաբանութիւնները յետաձգվում են երեկոյեան նիստին։ (Հ. Գ.)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Այս ամառ Թիֆլիսում սպասվում են բազմաթիւ էկսկուրսանտներ, որոնք արդէն տեղեկացրել են իրանց գալստեան մասին՝ Կովկասի հետ գիտութեան տեսակէտից ծանօթանալու նպատակով։ Քաղաքային վարչութիւնը կարգադրել է պատրաստել համապատասխան շինութիւններ եկողներին ընդունելու համար։

✦ Խօսում են, որ Կովկասի Փոխարքան մի քանի շաբաթով մտադիր է գնալ Էսենտուկի։

✦ Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան աբբահօր արքեպիսկոպոսութիւնը

ղական կեանքի ամենալաւ պայմանները և գիւղական ուսուցչի ամենաբարձր նիւթական վարձատրութիւնը։ Որքան էլ նա բարձր լինի, փորձված ուսուցիչը կամ ուսուցչուհին քաղաքում նիւթապէս շատ աւելի ապահովված կը լինի։

Ժողովրդական կրթութեան գաղափարը մեզ մօտ առայժմ շատ նոր է, և ահա սա է պատճառը, մեր կարծիքով, որ մեր ժողովրդական դպրոցներում սակաւ են ինտէլիգենտ ուսուցիչները և ուսուցչուհիները։ Երջանիկ երկրում—Շվէյցարիայում—ներկայումս ինտէլիգենցիայի միակ ձգտումն է մտնել ժողովրդի մէջ։ Ռուսաստանը ոչ միայն «Նարօդնիկութեան» ժամանակներում, 70-ական թւականներին, այլ և այս րոպէիս կարող է պարծենալ գաղափարական, անկեղծ և խորը համոզված գիւղական ուսուցչուհիներով, որոնք յօժարակամ իրանց լաւագոյն ոյժերը նուիրեցին ժողովրդական կրթութեանը։ Ես բաղդ ունեմ ճանաչելու ռուս գիւղական աչքի ընկնող ուսուցչուհիներից մէկին, որը իր անձնուիրութեամբ և խորին հաւատով կարող է դասվել այն զօրեղ ռուս կանանց շարքում, որոնք էին և կը լինեն հայրենիքի իդէալը։ 1900 թւին արտասահմանից վերադառնալիս ես գնացի նրա մօտ գիւղը՝ մի քանի օր հիւր մնալու մտքով։ Նա, աւարտելով իր ուսումը գիմնազիայում և մանկավարժական կուրսերում, գնաց գիւղը վաղուց երազներով աշխատանքի մասին յօգուտ ժողովրդի, ցանկանալով անել այն ամենը, ինչ որ հնարաւոր է։ Իմ հարցին, թէ ինչպէս է, նա պատասխանեց.

—Ոչինչ, ապրում եմ։ Ճիշտն ասած՝ դժուար։ Աշխատանքը շատ է, կուզեն աւելի ես շատ։ Սակայն չէ՞ որ ես հանգստութեան համար չեմ եկել։ Ով ուզում է, նա կը գտնենայ և կը կարողանայ շատ բարիք գործել։ Պէտք է միայն պատրաստ լինել ամեն բանի. սկզբներում կարիքին, անտարբերութեանը, անվստահութեանը... Հարկաւոր է իր սեփական աղայական ետը մոռանալ և հաշտվել արտաքին, կոպիտ եղանակի և այն սովորութիւնների հետ, որոնց չէ կարելի խախտել, առանց կորցնելու յարգանքը ժողովրդի աչքում։ Ես գոհ եմ նրա համար, որ կայ նպատակ, և խելացի նպատակ։ Կը մեռնեմ, բայց չեմ հեռանայ. իմ բոլոր ոյժերս գործ կը դնեմ, որովհետև կեանքն ես մեղք չէ, մեղք չէ այստեղ ոյժերը գործ դնել։ Եւ սրանից աւելի լաւ մեռնելու տեղ չը կայ։ Ախր սա այն չէ, երբ մեռնում են պարահանդէսներում ստացած բարակացաւից։ Մեր գործը համեստ է, բայց խելացի, ազնիւ գործ։ Էհ, քաղաքում աշխատել ցանկացողներ շատ կը գտնվեն։ Ոչ, ահա հէնց այստեղ, կեղտի և ցրտութեան մէջ... այստեղ են մարդիկ հարկաւոր։ Ես հաւատում եմ։ Այդ հաւատով ես ապրում եմ և կռիւ մղում։ Կեանքը ինձ խիստ դէմքով հանդիպեց։ Մանաւանդ խիստ էր նա այն վարդագոյն երազներից յետոյ, որ մենք տեսնում ենք, չը ճանաչելով մերկ ճշմարտութիւնը։ Գիւղացիները սկզբում խիստ դէմ էին դպրոցին և, ուշադրութիւն դարձրէք, ոչ թէ ուսման, այլ դպրոցի դէմ։ Նրանք հազիւ էին ուղարկում մանուկներին։ Ամբողջ ձմեռը ես տանջվում էի օրերով ցրտից և քաղցից նեղվում էի, բայց ոչ մի գանգատ, ոչ մի դժգոհութիւն չէի յայտնում։ Ես չէի կամենում իմ դէմ զինել նրանց։ Ես վճռեցի կամ մեռնել, կամ ցոյց տալ, թէ ինչ կարող եմ ես անել։ Ահա այս սենեակում ցրտից դողալով, թէյ ու հացով կերակրվելով, ես կարդում և գրում էի գործը աւելի լաւ տանելու համար։ Տարվայ վերջը նրանց երեխաները սկսեցին կարդալ, իմ վարկը բարձրացաւ գիւղացիների աչքում։ Ի հարկէ, դեռ ես այնտեղ չէր հասել, որ ես կարողանայի ասել, թէ ամեն ինչ այնպէս է ընթանում, ինչպէս հարկն է. դեռ ես պէտք է կռւել մեզ. սակայն գլխաւորը այնուամենայնիւ արված է. ինձ արդէն կիսով չափ հաւատում են, ինձ հետ խորհրդակցում են, ինձ մօտ գալիս են կանայք իրանց գանգատներով, իմ բժշկութեանը հաւատում են, իմ խօսքերն են առաջ բերում։ Չէ՞ որ դպրոցի հոգաբարձուները նոյն գիւղացիներն են։ Ես դիմամբ օգնութեան էի կանչում նրանց, խորհրդակցում էի նրանց հետ մի քանի դէպքերում և այդ բանը կարծես մի ամբողջ սաժէն բարձրացրեց նրանց։ Նրանք, ոգևորվելով իմ յարաբերութիւնից նրանց հետ, ամբողջ ոյժով աշխատում էին փող հաւաքել գիւղացիներից՝ դպրոցի դրութիւնը բարեկարգելու և բարւոքելու համար։ Իսկ եթէ լաւ արժանոյն վարվէի նրանց հետ, նրանք իւրաքանչիւր քայլափոխին զգացնել կը տային ինձ այդ։ Ես ընդարձակ պլաններ ունեմ։ Չէի բաւականանալու ես ընդմիշտ երեխաներին սովորեցնելով միայն այբուբենին դպրոցում։ Ես ուզում եմ հասնել այն աստիճանին, որ իմ աշակերտները չը մոռանան իրանց բոլոր սովորածները 18 տարեկան դառնալով։ Ես մտադրութիւն ունեմ ընթերցարան բանալ։ Կարելի է ամեն բան սովորեցնել գիւղացիներին, սակայն հարկաւոր է կարողանալ խօսել նրանց հետ։ Առանց կարողանալու հասկացնել նրանց շատ բան՝ անկարելի է մտածել ժողովրդին ծառայելու մասին ուսուցչի դերում։ Ստիպված կը լինենք հրաժարվել շատ բաներից, և, որպէսզի ոչնչացնենք մի որևէ նախապաշարմունք, հարկաւոր է կարողանալ նախ ենթարկվել նրան և նոյնիսկ հետևել գէթ մի օրինակին։ Իսկ յետոյ արդէն, [illegible] փոքր առ փոքր, թոյլ տալ, որ լոյսը թափանցի խաւարի մէջ։ Այն ժամանակ նա ինքն իրան էլ կոչնչանայ։

Լսում էի ես այդ սուրբ կնոջ ջերմ ու անկեղծ խօսքերը և ինձ ու ինձ մտածում. «Ինչքան բաղդաւոր ես դու։ Ոգևորիր, ոգևորիր ուրեմն մեզ, ռուս կին։

Արդ՝ ինչ բանի մէջն են կայանում մեր ժողովրդական դպրոցների ապագայի լաւագոյն յոյսերը։

Ժողովրդական կեանքի մեր բոլոր լաւագոյն ուսումնասիրողները համակարծիք են այն բանում, որ տնայնագործական արդիւնաբերութեան ու երկրագործութեան միջև մշտական ու անքակտելի կապ պահպանելը ամենալաւ երաշխաւորութիւնն է գիւղացիութեան և կառավարութեան համար, լաւագոյն գրաւականն է ազգաբնակութեան հարկատուութեան կարողութեան։ Երկրագործութեան և տնայնագործական արդիւնաբերութեան միատեղ ու կատարելագոյն զարգացման բարեբեր խնդրին պէտք է նուիրել բոլոր լաւագոյն ոյժերը... Բայց այդ առ այժմ միայն ցնորք է, ապագայի գործ, զեմստվօյի գործ...

Զեմստվային ժողովրդական դպրոցները անպատճառ պէտք է ծառայեն իսկական լուսաւորութեան գործին՝ երկրագործական կուլտուրայի բարձրացման և տնայնագործական արդիւնաբերութեան տեխնիկական եղանակների բարելաւման հողի վրա։

Առ այժմ այդ բոլորը բաւականին մակերևութային է, բացի տարրական գրագիտութիւնից։ Լոյս տարածելուցն է կախված մեր հաստատութիւնների ապագան։ Մաղթենք, որպէսզի դպրոցները անեն մեր գիւղերում, իսկ նրանց ուսուցիչները գործեն համերաշխ և ջանասիրութեամբ յօգուտ ընդհանուրի, ձգտելով իդէալին և մասնակցելով նրա մշակմանը։ Դպրոցի զարգացման ու բարգաւաճման հետ միասին, պահանջ կը զգացվի աւելի խորը ուսումնասիրելու մանկավարժական հարցերը և մտքերի փոխանակութիւն ունենալու կրթական դաստիարակչական գործի վերաբերմամբ։ Ապա ուրեմն ժողովրդական ուսուցիչների համար մանկավարժական կուրսեր բանալու հարցն է ծագում։

Ուսուցչին լիովին նախապատրաստել կարող են միայն 2—3 տարիների ինքնուրոյն և մշտական պարապմունքները շարունակ։ Ուսուցչական կուրսերը կարող են ուղիղ հասկացողութիւն տալ գործի մասին։ Չափազանց կարևոր է և այն հանգամանքը, որ պատրաստված ուսուցիչը աշխատում աւելի լաւ եղանակներ հնարել գործը տանելու համար։ Կասեն՝ թէ մեծ միջոցներ են հարկաւոր ուսուցչական այդ կուրսերի համար։

Մեզ թւում է սակայն, որ եթէ Կ. Հ. Բ. Ընկերութիւնը իր վրա վերցնէ ժողովրդական ուսուցիչներին պատրաստելու նախաձեռնութիւնը, դրանով աւելի բան արած կը լինի, քան թէ ամենայն տարի միջոցներ տալով ժողովրդական դպրոցներ բանալու համար։ Պատրաստված ուսուցիչները բացի դպրոցներից անհրաժեշտ կը գտնեն ունենալ ժողովրդական գրադարաններ, իսկ որպէսզի այդ գրադարաններին մատակարարեն գրքեր, Հայոց Հրատ. Ընկերութիւնը կաշխատի հրատարակել գլխաւորապէս ժողովրդական ընթերցանութեան համար գրքեր։

Միայն միջոցները ոչինչ չեն կարող անել, եթէ չը գտնվեն մարդիկ իդէալի իրագործման համար։ Սերմանեցէք բարի սերմեր, սերմանեցէք, ձեզ մեծ շնորհակալութիւն կը յայտնէ հայ ժողովուրդը։

Ս. Վ. Արզումեան-Երկայնաբազուկ

[illegible]

◆ Մեզ հաղորդում են, որ վաղը, հինգ-շաբթի, Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան ընդհանուր ժողովի նիստում պէտք է անվեն մի քանի զեկուցումներ, օրինակ Դաւթեանի գիւղատնտեսական կրթարանի վերաբերութեամբ մշակվող ծրագրի, Ալեքսանդրապոլի ճիւղի վարչական կազմի, Անիի շրջանում երևացած զաշտային փասակար առնէտների, ընկերութեան Ցխինվալի ճիւղի գործունէութեան, ամարային դասընթացքների կազմակերպութեան և ուրիշ ընթացիկ խնդիրների մասին։

◆ Անիից եկողները հաղորդում են մեզ, որ պրոֆեսոր Մարրը կարգի է բերում թանգարանի հաւաքածուն և նախապատրաստական աշխատանքներ է կատարում ամառվայ գործունէութեան համար։

◆ Հայլէյի գիսաստղը շարունակում է երևալ ամեն երեկոյ ժամը 9—11-ին արևմուտքում։ Մի հինգ օրից յետոյ դժուար կը լինի նրան տեսնելը։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի Կրեդիտային Ընկերութիւնը իր եկամուտներից յատկացրել է 100 րուբլի Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան։

◆ Պետական բանկի Թիֆլիսի գրասենեակի նոր հսկայ շինութեան կառուցումը աւարտվեց։ Օծումը և օրհնութիւնը նշանակված է այս ամսի 25-ին, ց. ժ. 1-ին, հանդիսաւոր կերպով։ Օծումից յետոյ կը կայանայ նախաճաշ Արտիստական Ընկերութեան շինութեան վերին դահլիճում։

◆ Քաղաքային ինժեների քննութիւնից երևաց, որ անցեալ օրը Ցիցիանովի սարից պոկված ժայռի կտորը, որից մի մարդ սպանվեց և միւսը վիրաւորվեց, ընկել է մասնաւոր մարդու՝ Օվչեանի հողի վրայից։ Արդէն միջոցներ են ձեռք առնված այդ տեսակ դժբաղդութիւնների առաջն ապագայում առնելու համար։

◆ «Աւրորի» ապրիլի համարը, որ ստացանք այսօրերը, պարունակում է ի միջի այլոց Գէորգ Բաշինջաղեանի մի ինքնուրոյն պատմուածքը, նորերս վախճանված Մարկ Տուէն երգիծաբանի մի վէպիկի Թարգմանութիւնը և Հէլմհօլց գիտնականի «Հանրամատչելի զրոյցներ» գրուածքի Թարգմանութիւնը։ Ուշադրութեան արժանի է պրոֆէսոր Ֆ. Մակլերի հրատարակած ֆրանսերէն մի նոր գիրքը, «Հայկական մանրանկարչութիւն» անունով, որի մասին տպված է Հ. Ա.-ի մի գրախօսականը։

◆ «Н. Р.»-ի ասելով՝ վերջին օրերս Սամտրեդի աւանում և համանուն կայարանում կատարվում են ուժեղ խուզարկութիւններ և ձերբակալութիւններ։

◆ Ինչպէս հաղորդեցինք երէկ, Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնն արդէն ստացաւ ամբողջովին 3 միլիոն րուբլու փոխառութեան գումարը։ Ցիշեալ դրամից վարչութիւնը 900,000 րուբլին նշանակեց նոր սպանդանոց կառուցանելու, 1.071,000 ր.՝ փոխառութիւնը հանգցնելու և քաղաքի բոլոր կարճժամանակեայ պարտքերը վճարելու, նաև քաղաքի գրաւ դրված օբլիգացիաները յետ գնելու բանկերից։

◆ Շուտով կը հաստատվի ընդարձակ հրապարակ Էնֆիաճեանի հողաբաժնի վրա՝ Վելիկօկնեաժեսկայա փողոցում՝ երեխաների խաղի, հեծանիւներով մրցելու համար և այլն։

◆ Բրիւսէլից, էլեքտրաքարշի կենտրոնական վարչութեան կողմից, կարգադրութիւն ստացվեց, որ Թիֆլիսի էլեքտրաքարշի վերատեսուչ Բատայլն արձակված է իր պաշտօնից և նրա տեղ նշանակված է Խարկովի երկաթուղային վարչութեան կառավարիչ Բէլաէվը (Օրլով)։

◆ Թիֆլիսի Նահանգապետը Թիֆլիսում հրատարակվող «Новая Рѣчь» լրագրի խմբագրին ենթարկեց 100 րուբլի տուգանքի կամ մի ամսով բանտարկութեան այդ լրագրի № 105-ում կովկասեան ուսումնարանական շրջանի վարչութեան գործունէութեան մասին սխալ տեղեկութիւններ ապելուն համար։

◆ Թիֆլիսի ոստիկանապետի առաջարկութեամբ խուզարկու ոստիկանութիւնը որոնում է 19 տարեկան Աւետիք Դարչօյեան Գալստեանցին, որ անյայտացել է այս մայիսի 10-ից։

◆ Մայիսի 17-ի գիշերվայ ժ. 12-ին Մուշտաիդի այգում մի անյայտ կին անձնասպանութիւն գործեց խմելով նաշադիրի սպիրտ. Նրա մօտ գտնվեց մի Թուղթ, որով դժբաղդը խնդրում է ոչ ոքի չը մեղադրել իր մահվան մէջ և չը փրկել իրան։

◆ Հանքային ջրերից մեզ հաղորդում են, որ այս տարի զանազան տեղերից անտեղ գնացող հիւանդների թիւը մեծ է լինելու։ Բժշկութեան սէզօնը բոլոր երեք բուժարաններում արդէն սկսված է։

◆ Բագուի քաղաքագլուխը Թոյլ է տուել Վ. Թումանեանին հրատարակել Բագւում մի պատկերազարդ գրական-գեղարուեստական շաբաթաթերթ հայերէն՝ «Փարոս» անունով։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ատրպետ. «Рахимъ-Ханъ Сардаръ», Ալեքսանդրապոլ, գինն է 20 կոպէկ։

Իր ներկայ գրքոյկով Ատրպետը ծանօթացնում է ընթերցողին Ռահիմ-խանի անձնաւորութեան հետ, որ այնքան դեր կատարեց վերջին շփոթութիւնների ժամանակ Ատրպատականում։

Գրքոյկը գրված է ռուսերէն, բաղկացած է 40 մեծադիր երեսներից և պարունակում է մի շարք պատկերներ և նկարներ։

Ռահիմ-խանը Ատրպատականի և յատկապէս Ղարաջաղաղի չար ոգին է եղել ամբողջ երեսուն տարի։ Նա հարստահարել, ասպատակել և կործանել է Ղարադաղը և անանկութեան հասցրել նրա ազգաբնակութեանը։ Վերջին տարիներում Ռահիմ-խանը նաև ներկայացել է իբրև քաղաքական գործիչ, հանդիսանալով ռէակցիօներների պարագլուխ գինուորական պատկառելի ույժով։

Ներկայ 1910 Թւականի սկզբին Ռահիմը, հանդիպելով Եփրեմի նման ուժեղ հակառակորդի, վճռում է փախուստ տալ կռւի դաշտից և, անցնելով Արաքսը, պատսպարան է որոնում Ռուսաստանում։

Ռահիմ-խանի անձնաւորութիւնը և նրա ոճրագործութիւնները տալիս են բնորոշ լուսաբանութիւններ Ատրպատականի կարգերի և կենցաղի աշխարհից։ Ա. Ք.

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

«Արօր» ամսագրի ապրիլի համարում «Հայկական կեանք» բաժնի մէջ Ա. Արգահատեան, խօսելով Կարինում տեղի ունեցած քստմնելի դէպքի մասին, հետևեալն է գրում.

Բանաստեղծութիւնից դէպի... կախաղան անցնելու համար պէտք է կատարել, յիրաւի, մի մեծ Թռիչք, բայց և այնպէս մենք ուզում ենք կատարել այդ մեծ Թռիչքը և կանգ առնել մի րոպէ Էրզրումում մայիսի սկզբում կանգնած կախաղանի առաջ։

Կանուխ առաւօտ է. դեռ նոր արևիլքը շառագունում է, բայց և այնպէս գիշերված հաւաքված ահագին բազմութիւնը շրջանաձև խռնվել է կախաղանի շուրջը։ Ամբոխը զոհել է գիշերվայ քունը, բայց ոչ ի զուր. Նա կամենում է վայելել մի տեսարան, որ նրա բուռն, անզուսպ հետաքրքրութեանն յագուրդ տալու հետ միասին՝ անդուր չէ նաև նրա... ախորժակին։ Զի՞ որ ախորժակները տարբեր են լինում։ Մէկը կարող է զրկել իրան անուշ քնից, վեր կենալ անկողնից ու մայիսեան առաւօտին դաշտ դուրս գալ տեսնելու արևածագը, դիտելու բնութիւնը, զուարճանալու և խնդակից լինելու բուսական ու կենդանական կեանքի ուրախ արտայայտութիւններին, իսկ միւսը կարող է նոյնն անել տեսնելու համար մահ և կախաղան... Ո՞ր «ախորժակն» է գովելի—դժուար է ասել։ Եթէ հարցնէք կարնեցիներին՝ նրանք, երևի, կը գերադասեն երկրորդը, ուստի ըստ այնմ էլ վարվել են։

Եւ կարնեցիները չեն սխալվել. մահ սիրողի համար ինչ աւելի գերագոյն հաճոյք, քան այն, երբ կախում են մի Թարմ, առողջ, ուժեղ, դեռատի երիտասարդի։ Շիթշայակալ բերում են դատապարտեալին՝ համաձայն «կախաղանական» էտիկէտի բոլոր պահանջներին։ Ամբոխը հիացած է, բայց նրա հիացմունքն հասնում է գագաթնակէտին այն ժամանակ, երբ դատապարտեալին հագցնում են սպիտակ շապիկ, զարդարում նրա կուրծքը սուլթանական ֆերմանով, գլուխն անցկացնում պարանի օղակի մէջ և երբ, մանաւանդ, կախվածը ջղաձգօրէն օրօրվում է իր սպիտակ շապկի հետ միասին... Աւելի գերագոյն հաճոյք կարելի՞ է երևակայել։ Ըստ երևոյթին՝ ոչ։ Բայց դա —ըստ երևոյթին միայն։ Բանից դուրս է գալիս, որ ոչ միայն կարելի է երևակայել, այլ և կայ դրանից աւելի մեծ հաճոյք։ Ու կարնեցի «մի խումբ» երիտասարդները գիտեն այդ աներևակայելի հաճոյքի գաղտնիքը։ Դա մարդկային անշունչ և անխօս դիակը հէնց մարդկային կղկղանքի մէջ Թաղելն է։ Սա մի այնպիսի հրաշալի հրճուանքի գիւտ է, որ արժէ յաւերժացնել «դարուց ի դարս»։

Եւ Թող նա մնայ պատմութեան մէջ, իբրև պարծանքի կոթող կարնեցի երիտասարդների համար...

Եկէք ու մի այսպիսի ժողովրդից «բանաստեղծականութիւն» պահանջեցէք։ Նա սիրում է մահ, կախաղան. Նա հաճոյք է զգում մարդկային դիակի վրա քստմնելի օրգիա կատարելուց. Նա իր վրիժառութեան կատաղութիւնը գերեզմանի շեմքից էլ այն կողմն է անցկացնում, առանց մի րոպէ յիշելու, որ ինքն է աշխարհիս երեսին գոյութիւն ունեցող ազգերից ամենից աւելի ենթարկվել մահվան ու կախաղանի, ինքն է ամենից աւելի զոհ դարձել և անդրգերեզմանական սրբապիղծ վրէժխնդրութեան...

Ցաբէթը՝ Եղիշէ Թոփչեանին սպանողը, անշուշտ, արժանի էր խստագոյն պատժի, որպիսին կարող է Թոյլ տալ մարդկային զգացմունքը. Նա, որ իր ձեռներն անգթօրէն Թաթախել էր իր եղբօր ու հարազատի արեան մէջ, ինչ պատճառներից էլ որ դրդված լինէր, անշուշտ չը պիտի գթութիւն սպասէր իր միւս եղբայր ու հարազատներից, բայց և այնպէս կարնեցի մի խումբ երիտասարդների արարքն աւելի զարշելի է, քան այն յանցանքը, որ գործել է դատապարտեալը։ Ամօթ, յաւիտենական ու անջնջելի ամօթ ձեզ, կարնեցի «մի խումբ երիտասարդներ»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 8 մայիսի

Կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղական վարչութիւնը այսու պատիւ ունի յայտարարել ընթերցող հասարակութեան, որ Շուշու ճիւղը վերաբացվելուց ի վեր (1908 Թ. ապրիլ) ստացել է նուէրներ հետևեալ անձերից.

1) Տիկին Թագուհի Ղալամեանից՝ ի յիշատակ իր հանգուցեալ ամուսին Հայրապետ Ղալամեանի՝ վերջինիս կտակի համաձայն՝ 2000 ր., որի տոկոսիքով պիտի վճարվեն քաղաքիս դպրոցներում սովորող չքաւոր աշակերտների Թոշակները։ 2) Տիկ. Փեփրոնէ Գրիգորեանից՝ ի յիշատակ իր ամուսին՝ հանգուցեալ Աստուածատուր Գրիգորեանի 200 ր.։ 3) Մնացական Խունունցից՝ ի յիշատակ հանգուցեալ Աննա և Աւետիս Ղուկասեանների (վերջիններիս միջոցներից) 300 րուբլի։ 4) Սամսոն Ցարութիւնեանից՝ ի պատասխան կոչ-նամակի 25 ր.։ 5) Մնացական Խունունցից՝ համաձայն նախորդ գրութեան 10 ր.։ Ընդամենը 2545 րուբլի։

Ցայտարարելով վերոգրեալների մասին՝ վարչութիւնս քաղցր պարտականութիւն է համարում խորին շնորհակալութիւն յայտնել մեծարգոյ նուիրատուներին.

Կարիքից ստիպված և պատեհ համարելով վարչութիւնս սրանով վերստին դիմում է շուշեցի օտարաբնակ պարոններին, որոնք միջոց և հնարաւորութիւն ունեն, և խնդրում է չը զլանալ նիւթապէս օգնելու հայրենիքում գոյութիւն ունեցող միակ բարեգործական հաստատութեանը, որի նպատակն է բարոյապէս և նիւթապէս օգնել մեր բազմակարօտ ժողովրդին։

Վարչութիւնս, գրադարան-ընթերցարանի և Ագուլեաց դպրոցի պահպանութեան համար ծախսելով տարեկան մօտ 1800 ր., անտարակոյս չէ կարող տեղական միջոցներով օգնութեան ձեռք կարկառել առօրեայ պիտոյքներին կարօտ մուրացիկներին, որոնց Թիւը ներկայումս Շուշում հարիւրների է հասնում։

Նախագահ վարչ.՝ Մ. Ղոնդաղսազեան

Անդամներ՝ Գ. Տէր-Մինասեան (գանձապահ), Քր. Փիրջանեան, Ոտ. Դէմուրեան.

Անդ.-քարտ.՝ Թ. Տէր-Ցովհաննիսեան

—

Եւպատորիա, 12 մայիսի

Կատարեցի Տ. Նազարեանի ցանկութիւնը —ենթարկել իրան դատի—և յանձնեցի գործը Սիմֆերոպօլի քրէական դատարանին, Թէ Տ. Նազարեանի յօդուածը «Հայ ուսուցիչը գրպարիչ» վերնագրով, որը տպված էր «Մշակի» № 26-ում, և Թէ իմ բողոքը։ Եւ արդէն գործը ընթացք է ստացել։

Այո, այժմ միմիայն դատարանը կը պարզէ այն անարդար մեղադրանքը, որ առանց քաշվելու և կշռելու շպրտեց իմ հասցէին Տ. Նազարեանը։ Եւ իմ գլխաւոր նպատակն է նախ՝ մերկացնել այստեղից գրող զրպարտիչ պարոնին, որը, ենթադրում եմ, հասարակական որոշ դիրք պէտք է ունենայ տեղումս, և երկրորդ՝ ցոյց տալ, Թէ ինչպէս խմբագիր Տ. Նազարեանը՝ առանց կշռելու՝ ծանր մեղադրանքներ է բարդում իմ վրա վիրաւորական ածականներ հոլովելով, միևնոյն ժամանակ չը մտածելով, որ պատուի խնդիրներում պէտք է շատ փափկանկատ լինել։ Եւ երևի քիչ գտնելով «Մշակում» իմ հասցէին ուղղած հայհոյանքները, սիրտը հովացնելու համար նոյն բովանդակութեամբ նամակ էս տպում է «Սուրհանդակում»։

Ցոյս ունեմ դատարանի վճիռն էլ ժամանակին մամուլի մէջ արձանագրել։

Պետրոս Թումանեան

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Գարեգին Եզիբարեանցին

—

Բաթում, 16 մայիսի

Կարդացի «Հովիտի» № 4-ի մէջ՝ «Հ. Մելեանը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի դէմ» վերնագրով ձեր գրածը։ Սրանով հրաւիրում եմ ձեզ ընտրել ձեր կողմից 1—3 կամ որքան կամիք՝ Թիֆլիսաբնակ գրագէտ մարդ, որ այդքան Թւով էլ ես ընտրեմ իմ կողմից, և յանձնենք նրանց միջնորդ դատարան կազմելով՝ կարդալու «Մշակի» № 80-ի մէջ լոյս տեսած իմ «Մեր եկեղեցու դռները բաց են» և ձեր վերը յիշատակածս գրածները և արձանագրութեամբ որոշելու՝ Թէ ազնւաւիտ և ուղղամիտ ունէ ընթերցող կամ քննադատ կարո՞ղ է արդեօք յանգել այն եզրակացութիւններին, որոնց դուք էք յանգել, կամ կարո՞ղ է արդեօք ինձ վերագրել այնպիսի մեղադրանքներ, որպիսիք դուք էք վերագրել Թէ՞ ոչ։

Տալիս եմ դրա համար մի շաբաթ ժամանակ նամակս տպագրութեամբ լոյս տեսնելու օրից հաշւած։

Մեսրոպ ա.-ք. Մելեան

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

17 մայիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Նաւահանգստում այրվեց 300 պուդ բամբակ։

Ձերբակալվեցին Պետերբուրգի պետական գանձատնից կեղծ ընկալագրերով 12,000 ր. ստացող Վալէշկօն և Ձերնէցկին։

«Свѣтъ»-ի խմբագիրը ենթարկվեց 3000 րուբլի տուգանքի «Հնազանդների պատգամաւորութիւնը Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդօրօֆնայի մօտ» յօդուածի համար։

Համալսարանի պրօրեկտոր ընդունվեց եկեղեցական պատմութեան պրոֆէսօր Անդրէեվը։

ՄԻՆՍԿ։ Լեհական «Օգնիսկօ» ընկերութեան փակման դրդապատճառներ ծառայեցին առանց Թոյլտւութեան գրադարաններ բանալը, հաշւապահութիւնը լեհական լեզուով կատարելը, ներկայիս փակված «Օսվիատա» ընկերութեանը դրամով նպաստելը, նաև հակառակ կանոնադրութեան գաղտնի ընկերակցութիւններ հաստատելը։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառնային երթեւեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

—

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ մարդատար № 12 գնացքը՝ 2 ժ. 38 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 9 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 20 ր գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 16 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 8 ժ. 1 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժ. 48 ր. առաւ.։ Արագ № 2 գնացքը՝ 8 ժ. 15 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 1 ժ. 28 ր. ցեր., Եւլախ՝ 3 ժ. 6 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 7 ժ. 15 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 8 ր. գիշ., Բագու՝ 10 ժ. 53 ր. գիշ.։ Պոստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 4 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 18 ր. գիշ., Եւլախ՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 23 ր. առաւ., Բալաջարի՝ 3 ժ. 13 ր. ցեր., Բագու՝ 4 ժ. 45 ր. ցեր.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պոստատար № 74/75 12 ժ. 22 ր. գիշ., Ալեքսանդրապօլ է հասնում 11 ժ. 21 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 4 ժ. 49 ր. ցեր., Նախիջևան՝ 10 ժ. 51 ր. գիշ.. Ջուլֆա՝ 12 ժ. 29 ր. գիշ.։ Ապրանքատար-մարդատար՝ 4 ժ 15 ր. ցեր., Ալեքսանդրապօլ է հասնում 3 ժ. 10 ր. գիշ., Էջմիածին՝ 8 ժ. 38 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 9 ր. առ.. և սրանից դէնը այլևս չէ գնում։

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5՝ 7 ժ. 31 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 11 ժ. 45 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 30 ր. առաւ.։ Պոստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 5 ժ. 47 ր. երեկ., Բաթում՝ 3 ժ. 25 ր. գիշ.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 39 ր. գիշ., Բաթում՝ 10 ժ. 49 ր. առաւօտեան։

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 7/8 8 ժ. 28 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 42 ր. ցեր., Բորժոմ՝ 2 ժ. 3 ր. ցեր.։ Մարդատար № 9/10 3 ժ. 36 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 7 ժ. 56 ր. երեկ., Բորժոմ՝ 9 ժ. 13 ր. գիշերվայ.

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ պոստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ.։ Մարդատար № 11՝ 6 ժ. 58 ր. առ. (այս գնացքը Բաթում չէ գնում)։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւ.։ Պոստատար № 4՝ 9 ժ. 4 ր. երեկ.։ Մարդատար № 6՝ 11 ժ. 4 ր. առ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում)։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պոստատար № 72/73՝ 6 ժ. 8 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար՝ 6 ժ. 33 ր. երեկոյեան։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № 9/10 8 ժ. 8 ր. երեկ.։ Մարդատար № 7/8 6 ժ. 28 ր. առաւ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԾԱԽՎՈՒՄ Է
ԲԱԿԱԼԷՅՆԻ
ԽԱՆՈՒԹ
ՉԵՌՆՏՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՎ։
Միխայլովսկի պրոսպ., № 36.
(ա. օ.) 569. 3—1

2 ՌՈՒԲԼՈՎ ՇԱԼՎԱՐ

Ուղարկում եմ պատրաստի, կարված ամուր և գործնական կտորից։ Ճանապարհածախքը 35 կ., Արևմտ. Սիբիր—55 կ., իսկ Արևել. Սիբիր—95 կ.։ Երեք և աւելի շալվար բերել տալուց՝ ճանապարհածախքը ֆաբրիկայի հաշւին, բացի Արևմտ. և Արևել. Սիբիրից, ուր ուղարկվելուց աւել հաշւվում է ճանապարհածախքի տարբերութիւնը համաձայն պօստային սակագնի։ Գոյները՝ սև, մուգ-կապոյտ, շագանակագոյն, ձիթագոյն։ Չափերը՝ 46, 88, 50, 52. Առանց բեհեզ։ Լրիւ երաշխաւորութիւն։
ՓՈՂԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆՈՒՄ ԵՄ
եթէ ապրանքը դուր չը գայ։ Պահանջները հասցէագրել՝
г. ЛОДЗЬ, въ фабр. шерстяныхъ издѣлій
ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ. № 5. Д.
!!! Ամենուրեք ազնւներ հարկաւոր են։
Նմուշներ ձրի!!!
Թղթակցութիւնները ռուսերէն։
(В.32210) 497. 1—1

Շարունակվում է
«ԱՂԲԻՒՐ» և «ՏԱՐԱԶ»
պատկերազարդ հանդէսների բաժանորդագրութիւնը։
Հրատարակվում են նոր եւ բազմաբովանդակ։ ՊՐԷՄԻԱՆԵՐԸ շքեղ, ուշագրաւ, իւրաքանչիւր հայի տան ընտիր, միայուն և անհրաժեշտ զարդ։
Տարեկան բաժանորդագինը «ԱՂԲԻՒՐ-ՏԱՐԱԶԻ» բոլոր պրէմիաներով եւ յաւելուածներով դպրոցների, գրադարանների, հաստատութիւնների և հասակաւոր բաժանորդների համար 10 ր. (արտասահման 18 ր. կամ 50 ֆր.)։ Նոյն «ԱՂԲԻՒՐ-ՏԱՐԱԶԸ» նոյն բոլոր պրէմիաներով և յաւելուածներով դպրոցական աշակերտի հասցէով 5 ր. (արտասահման 10 ր.)։
Ապառիկ և մաս-մաս վճարող բաժանորդ չէ ընդունվում։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „АГБЮРЪ-ТАРАЗЪ". Tiflis, Direction „AGBUR-TARAZ".
(հ. շ.) 570. 0—1

Հրաւէր

Բարձր սրբազան Թեմական առաջնորդի առաջադրութեան համաձայն ամսիս 23-ին Կաթուղիկէ ս. Աստուածածնի (Մէյդանի ս. Գէորգ) եկեղեցում նշանակված է ծխ. ժողով ընտրելու 2 ներկայացուցիչ (պատգամաւոր) և 2 անձնափոխանորդ (կանդիդատ) Ներսիսեան Հոգևոր Դպրոցի համար հոգաբարձուներ ընտրելու։ Ուստի սրանով հրաւիրում եմ յիշեալ եկեղեցու մեծ. պ. պ. ծխականներին շնորհ բերել. եկեղեցի մայիսի 23-ին, կիրակի օրը, առ. 12 ժամին ժողովին մասնակցելու։
Ստեփաննոս աւ.-քահ. Սամուէլեանց
(հ. հ. շ.) 566. 3—1

ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ բազմագոյն մեծադիր պատկերը Սանահնի դարաւոր վանքի սրբազան կամարների տակ՝ 3 ր.։
Նոյն պատկերը «ԱՂԲԻՒՐԻ» դպրոցական աշակերտ բաժանորդների համար ՄԷԿ Ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 20 կ.։
Տասն օ ինս ր մի բաժանորդի հասցէով 10 ր.։
Վերօ դիր վճարով պատուէրներ առանց կանխավճարի չեն կատարվում և ծախս 30 կ. աւելի է հաշւվում իւրաքանչիւր պատուէրի համար։
Դիմել՝ ТИФЛИСЪ, Контора Редакціи „АГБЮРЪ ТАРАЗЪ".
(հ. ու.) 571. 0—1

Լոյս տեսաւ Մոսկվայում
Ա. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆԻ հրատարակութեամբ հետևեալ հայկական երգերը եւրոպական նոտաներով.
1) «ԿՌՈՒՆԿ» (երկրորդ հրատար.)
2) «ԼՈՒՍ» (Ա. Ասլանեանի ձայնագրած)
3) «ՊԱՂ ԱՂԲԻՒՐԻ ՄՕՏ և ԼՈՒՐԻԿ»
Վաճառվում են.
1) Մոսկվա—Бессель и К-о, Петровка 12.
2) Թիֆլիս—Սուսանաճեանի մօտ։
3) Բագու—Ինդրժիշէկի մօտ։
(հ. շ.) 573. 4—1

ԱՄԵՆՔԻՆ և ԱՄԵՆՈՒՐԵՔ
(նոյնիսկ գիւղերում) այժմ մատչելի է մտցնել ՏՆԱՅԻՆ ԷԼԵՔՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ։ Ժողովրդական, հանրամատչելի և գործնական ցուցմունք՝ անձամբ կազմակերպելու էլեքտր. լուսաւորութիւն իր սեփ. տնում, առանց մեքենայի և կայարանի, տնային հասարակ միջոցներով։ Նուիրից 50% էժան է նստում։ Գինը ճանապարհածախքով՝ 1 ր. 45 կ., վերադիր վճարով։ Հասցէագրել՝ К-во ЭЛЕКТРОТЕХНИКЪ, С.-Петербургъ, Офицерская, 50—213.
(19, 2) (П. 56231) 551. 2—1

(П 43004) 447. 10—8

ԿՈՎԿ. I ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ
Ա. ԴԻՒՄԱՅԻ
Թիֆլիս, Միխայլօվսկի պրօսպ. № 140.
էլեքտրօ-մեխանիկական յատուկ արհեստանոց՝ պատրաստելու համար
ՓԵԹԱԿՆԵՐ, ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՄՈՄԱԹԵՐԹԵՐ ԵՒ ՄԵՂՈՒԱՆՈՑԱՅԻՆ ԱՅԼ ՊԱՏԿԱՆԵԼԻՔՆԵՐ։
ԲՈՒԾԱՐԱՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԻՍԿԱԿԱՆ ՄԵՂՈՒԱՄԱՅՐԵՐԻ։
Մեղուաբուծութեան վերաբերեալ ԳՐՔԵՐ և ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ։
Սեփական մեղուանոցի մեղր
Պատկերազարդ պրէյս-կուրանտը ըստ պահանջման ուղարկվում է ՁՐԻ
(հ.) 394. 5—2

Типографія „Экономія" Большая Ванкская № 3.